

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

**Pohled sociálních pracovníků OSPOD Středočeského kraje na
problematiku umístění dítěte do ústavní výchovy**

**View of the Social Workers of the Department of Social and Legal
Protection of Children of Central Bohemian Region on the Issue of
Placing a Child in Institutional Care**

Vedoucí práce:

prof. PhDr. Beáta Krahulcová, CSc.

Autor: Karina Dušková

Praha 2016

Poděkování:

Ráda bych touto cestou poděkovala prof. PhDr. Beátě Krahulcové CSc. za odborné vedení mé práce a její trpělivost. Dále bych ráda poděkovala respondentům OSPOD Brandýs nad Labem-Stará Boleslav za jejich ochotu díky které, mohla být zpracována praktická část bakalářské práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci: Pohled sociálních pracovníků OSPOD Středočeského kraje na problematiku umístění dítěte do ústavní výchovy vypracovala samostatně s použitím níže uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 28.6.2016

Karina Dušková

Anotace

Bakalářská práce se zabývá problematikou umístování dítěte do ústavní výchovy. Teoretická část popisuje pojem dilema, dělení dilemat, zvládání dilemat, dilema zasáhnout-nezasáhnout a s ním spojené rozhodování, opatření sociálně-právní ochrany dětí a také možnosti řešení sociálních pracovníků, jak v rámci rodiny, tak v případě, kdy je dítě ohroženo. Praktická část na základě kvalitativního výzkumu formou polostrukturovaného rozhovoru odpovídá na hlavní výzkumnou otázku která zní: Jaké postupy uplatňují sociální pracovníci v rámci dilematu zasáhnout-nezasáhnout? K jejímu zodpovězení přispěli respondenti z OSPOD Brandýs nad Labem- Stará Boleslav.

Anotation

The bachelor work is concerned with the placement of a child in institutional care. The theoretical part describes the concept of dilemma, division dilemmas, managing dilemmas, dilemma intervention-not intervention and the related decisions, measures child protection and the possibility of solving social workers, within the family and in the case, where a child is at risk. The practical part of the qualitative research in the form of semi-structured interview answers the main research question which is: What procedures apply social workers within the dilemma intervention-not intervention? To her answer contributed by respondents from the department of social and legal protection of children Brandýs nad Labem-Stará Boleslav.

Klíčová slova: dilema, rozhodování, sociálně-právní ochrana, ústavní výchova, zájem dítěte.

Key words: dilemma, deciding, social and legal protection, institutional education, the child's interest.

Úvod	6
1 DILEMATA V OBLASTI SOCIÁLNÍ PRÁCE	7
1.1 Popis a vznik dilemat	7
1.2 Dělení dilemat	9
1.3 Různé pojetí sociální práce	11
1.4 Dilema zasáhnout-nezasáhnout a rozhodování v sociální práci	12
1.5 Zvládání dilemat	16
2 SOCIÁLNĚ - PRÁVNÍ OCHRANA JAKO NÁSTROJ K OCHRANĚ DÍTĚTE.....	18
2.1 Vymezení sociálně - právní ochrany.....	18
2.2 Opatření sociálně - právní ochrany	19
3 MOŽNOSTI ŘEŠENÍ SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ V RÁMCI RODINY	21
3.1 Posouzení životní situace rodiny.....	21
3.2 Sanace rodiny.....	22
3.3 Případová konference.....	23
4 MOŽNOSTI ŘEŠENÍ SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ V PŘÍPADĚ OHROŽENÍ DÍTĚTE.....	24
4.1 Osvojení, pěstounská péče a pěstounská péče na přechodnou dobu.....	24
4.2 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.....	25
4.3 Předběžné opatření	26
4.4 Výkon ústavní výchovy.....	27
5 PRAKTICKÁ ČÁST BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	28
5.1 Hlavní výzkumná otázka a cíl praktické části bakalářské práce	28
5.2 Zvolení výzkumné metody.....	28
5.3 Postup realizace výzkumu.....	28
5.4 Etická stránka výzkumu	29
5.5 Metoda analýzy dat	30
5.6 Kvalita výzkumu	30
5.7 Zjištěné kategorie	32
5.7.1 Vyhodnocení kategorií na základě dílčích výzkumných otázek	33
5.7.2 Závěr výzkumu.....	42
6 Diskuze	47
7 Závěr bakalářské práce.....	49
Seznam literatury.....	50
Summary	52
Přílohy	53

Úvod

Sociální práce díky své široké působnosti obsahuje řadu rozličných situací, problémů a potíží, které klienti řeší a sociální pracovník se v různé míře spolupodílí na jejich řešení. V sociální práci se také vyskytuje oblast dilemat, která denně ovlivňují životy sociálních pracovníků, kurátorů pro děti a mládež, kurátorů pro dospělé a jejich klientů. Každé dilema je specifické a vyznačuje se určitou problematičností, protože pracovník se vždy rozhoduje.

Ze všech výčtů dilemat, která jsou vypsána v příslušné kapitole je dilema zasáhnout-nezasáhnout dle mého názoru nejvíce v popředí médií a to z několika důvodů. Výše zmíněné dilema je pro média lákavé skupinou klientů, kterých se týká, roli zde hraje i obsah dilematu a také případné důsledky, které nastanou poté, co se sociální pracovník určitým způsobem rozhodne. Sociální pracovník je zde ve velmi složité situaci. Pokud se rozhodne zasáhnout či naopak nezasáhnout, vždy je toto rozhodnutí spjato s velkou odpovědností.

Bakalářská práce se zabývá problematikou umístování dítěte do ústavní výchovy. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část se ve velké míře zabývá vymezením a rozdělením dilemat, kde v popředí je dilema zasáhnout- nezasáhnout, jeho zvládnutím a možnostmi řešení, která mohou sociální pracovníci využít jak v rámci rodiny tak v případě, kdy je dítě ohroženo. Praktická část se snaží odpovědět na hlavní výzkumnou otázku: Jaké postupy uplatňují sociální pracovníci v rámci dilematu zasáhnout-nezasáhnout? Pro získání potřebných dat byl použit kvalitativní výzkum formou polostrukturovaného rozhovoru, kde respondenti odpovídali na 13 otázek. Výsledky byly zpracovány pomocí otevřeného kódování, kde byly vytvořeny 3 hlavní kategorie a jedna podkategorie vztahující se k první kategorii. Student rovněž připojil do bakalářské práce diskuzi, kde porovnával názory autorů na emoce, a rozhodování a srovnával je s výpověďmi respondentů.

Přínosné rovněž je, že se studentovi podařilo získat výpověď opatrovníckého soudce pro Prahu-východ, kde odpovídal na otázku: Nejsou návrhy sociálních pracovníků na ústavní výchovu předčasné či unáhlené a bylo využito všech zákonných možností?

I zde byly zjištěny zajímavé výsledky.

1 DILEMATA V OBLASTI SOCIÁLNÍ PRÁCE

První kapitola je rozdělena do pěti podkapitol, které jsou zaměřeny na definici a vznik dilematu, dělení dilemat, dilema zasáhnout-nezasáhnout a rozhodování v sociální práci a způsoby zvládání dilemat.

1.1 Popis a vznik dilemat

Vysvětlivka: v celé bakalářské práci je používán výraz sociální pracovník.

Dilema je „*nutná, někdy obtížná volba mezi dvěma vzájemně se vylučujícími možnostmi*“.¹ Zavádějící musí být tvrzení, že sociální pracovník musí nutně volit mezi možnostmi. Nabízí se zde totiž varianta, že sociální pracovník nemusí dilema vůbec řešit a může se mu také dlouhodobě stranit a to z několika důvodů. Prvním důvodem je, že sociální pracovníci nemají morální citlivost a berou na lehkou váhu povahu celého případu.² Morální citlivost znamená, že sociální pracovník dokáže odhadnout, na jakém stupni je závažnost celé situace. Nemusí to ale nutně znamenat, že sociální pracovník by měl tendenci situaci rozhodnout. V praxi může nastat takový stav, že sociální pracovník začne považovat situaci za morálně obtížnou a tím ospravedlňuje své rozhodnutí ji neřešit.³

Dalším důvodem proč sociální pracovník neřeší dané dilema je, že řešení, která byla vymyšlena, jsou na daném pracovišti přijata jako pravidla jednání. Posledním důvodem je rutina, kdy je jasně dáno řešení případu a sociální pracovník může takovému řešení navyknout.⁴

Vznik dilemat má čtyři fáze. První fáze spočívá v tom, že pracovníci objeví, že jsou zde nesourodé pracovní podmínky např.: mnoho klientů ve složitých situacích a málo času na jejich řešení. Druhá fáze nám říká, že pracovníci se potýkají s nesourodými pracovními podmínkami a získávají na základě toho zkušenosti. Mohou u nich vyvstat myšlenky, že by chtěli pro klienty udělat vše, ale přitom musí myslet na řešení toho, co je v aktuální situaci podstatné k řešení. Třetí fáze nám ukazuje, že dilema je pro pracovníka pouze takový

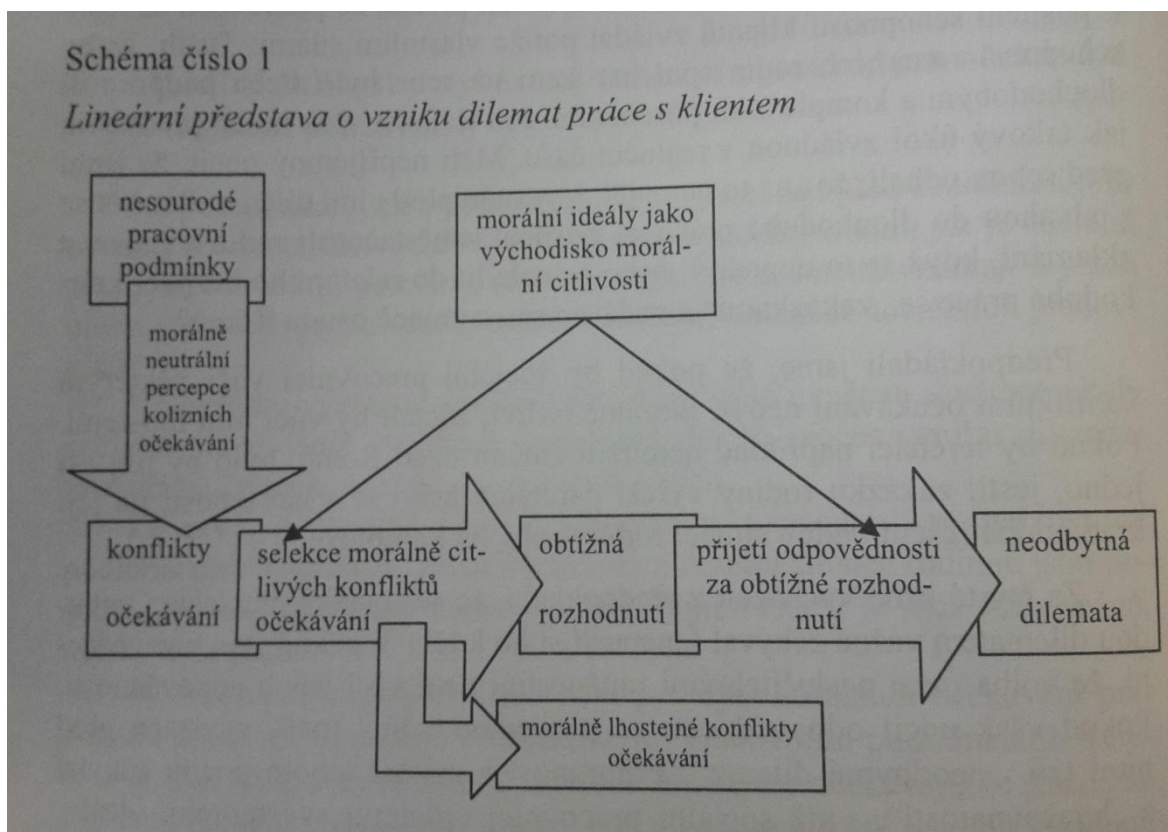
¹ MUSIL, L. *Ráda bych Vám pomohla, ale*. 1. vyd. Brno: Marek Zeman, 2004. s.36 ISBN 80-903070-1-9

² MUSIL, L. *Ráda bych Vám pomohla ale*. 1. vyd. Brno: Marek Zeman, 2004. ISBN 80-903070-1-9

³ MUSIL, L.; NEČASOVÁ, M. *Pracovní podmínky a dilemata sociálních pracovníků*. Časopis sociální práce/sociální práce. 2006, roč. 3. ISSN 1213-6204

⁴ MUSIL, L. *Ráda bych Vám pomohla ale*. 1. vyd. Brno: Marek Zeman, 2004. ISBN 80-903070-1-9

konflikt očekávání u kterého pracovník vykazuje morální citlivost. Ze čtvrté fáze vyplývá, že pokud sociální pracovník bude dilema považovat za důležité, vzniká neodbytné dilema.⁵

Příloha A. Lineární představa o vzniku dilemat s klientem

Zdroj: ŠRAJER, J.; MUSIL, L. A KOL. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. 1.vyd. Brno: Albert, 2008. ISBN 978-80-7326-145-0

Přesné vysvětlení grafu:

- 1) soc. prac. jsou konfrontováni s nesourodými prac. podmínkami
 - 2) pracovníci prožívají zkušenost s nesourodými. prac. podmínkami
 - 3) v dilemata se v očích sociálních pracovníků stávají jen ty konflikty očekávání, vůči nimž jsou pracovníci morálně citliví= jsou schopni si uvědomit morální povahu této situace
- Morální ideály jako východisko morální citlivosti= termín morální ideál v kultuře určité skupiny znamená, že se zde uznává určitý stav, jehož dosažení je dle členů skupiny z hlediska hodnot, které oni uznávají žádoucí naplňovat

⁵ ŠRAJER, J.; MUSIL, L. A KOL. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. 1.vyd. Brno: Albert, 2008. ISBN 978-80-7326-145-0

pokud morální ideály činí sociální pracovníky morálně citlivými, konflikt očekávání prožívají jako obtížné rozhodnutí, které je těžko slučitelné.

4) pokud má pracovník pocit odpovědnosti za provedení určitého úkonu, vystane před ním neodbytné dilema, přítomnost a stálost tohoto pocitu souvisí s houževnatostí s níž pracovník uplatňuje své morální ideály

Morální ideály plní 2 funkce:

1) jsou zdrojem morální citlivosti, která rozděluje konflikty očekávání na 2 typy: 1) na ty, které se pro pracovníky stanou subjektivně obtížnými rozhodnutími a 2) ty vůči nimž zůstanou lhostejní

2) houževnatost morálních ideálů je předpokladem pro to, aby pracovník převzal odpovědnost za provedení volby mezi neslučitelnými možnostmi, které se jeví jako neodkladné

Velkou roli při tvorbě možných dilemat hraje skutečnost, jak sociální pracovníci hledí na různé chování klientů a jak je pro ně přijatelné, to znamená: nálada pracovníka, jak je dotyčný klient pracovníkovi sympatický, jak se vyvíjí daný případ, kde spolupráce sociálního pracovníka a klienta probíhá, jak je sociální pracovník přístupný změnám. Je ale nutno říci, že také záleží na typu organizace, protože co je přístupné pro jednu organizaci, u druhé to samé může vzbuzovat pohoršení. Na druhou stranu rozdílné názory na chování klientů mohou být i u sociálních pracovníků organizací, které mají stejnou klientelu.⁶

1.2 Dělení dilemat

Dilemata můžeme obecně rozdělit na zjevná, která znamenají, že sociální pracovník je nucen volit mezi dvěma možnostmi, které se neslučují. V tomto případě zde může být konflikt s okolím, kdy člověk, který má právo o situaci rozhodovat, staví sociální pracovníky před řešení, které oni těžko přijímají. Vyskytuje se zde i boj motivů, kdy sociálním pracovníkům nikdo nenařizuje, jak se rozhodnout, ale oni sami často se musí rozhodovat ze dvou možností.⁷ Může se ale stát, že sociální pracovníci mají neodbytnou

⁶ MUSIL, L. *Ráda bych Vám pomohla ale*. 1. vyd. Brno: Marek Zeman, 2004. ISBN 80-903070-1-9

⁷ MUSIL, L. *Ráda bych Vám pomohla ale*. 1. vyd. Brno: Marek Zeman, 2004. ISBN 80-903070-1-9

touhu dilema vyřešit, ale zároveň se dokážou tohoto nutkavého pocitu zbavit a zjevné dilema se přesune do roviny latentní.⁸

Latentní dilemata značí ten fakt, že pokud se sociální pracovníci naučí dilema nějakým způsobem regulovat a zatlačují ho do pozadí, tak toto dilema pouze čeká v mysli člověka a při nějakém problému se znovu objeví. Je zde záměr obcházet a vyhýbat se obtížnému rozhodování. Pokud je sociální pracovník neustále ve střetu s těmito okamžiky a musí volit možnosti, které se neslučují, vytváří to u něj psychickou zátěž a od ní se sociální pracovníci snaží všemožně odklonit. Latentní dilema můžeme také označit jako omyl svědomí, což značí, že způsob, jak sociální pracovník jedná, se jemu samotnému zdá čistě ryzí, ale ve skutečnosti potlačuje svůj morální ideál. Pracovníci namísto aby se řídili svým morálním ideálem, se řídí zavedenými pravidly neboli každodenní morálkou, kterou sice mohou chápat jako nedostatečnou, nicméně si ji mohou dle svého upravit a považovat ji za adekvátní.⁹

Ideálním řešením by bylo, kdyby se zjevná dilemata řešila přímým způsobem, ale není možné, aby se zjevné dilema vyřešilo navždy. Je proto důležité vědět, jaké cíle mají sociální pracovníci a čeho se spíše zdráhají a to může pochopení dilematu usnadnit. Dilemata, která vyvstávají před sociálními pracovníky v jejich oboru jsou následující: všední dilemata, která vznikají v rámci nepříznivých pracovních podmínek a kam se řadí tyto druhy dilemat: komplexní či zjednodušené cíle, kdy sociální pracovník nemá jasně dané a jednoznačné cíle ve své práci a proto si je upraví podle svého s čímž nadřízení mohou, ale i nemusejí souhlasit. Množství klientů či kvalita služeb, kdy sociální pracovníci řeší, že při velkém množství klientů se nestíhají všem plně věnovat a kvalita služeb neodpovídá původnímu ideálu. Neutralita či favoritismus, kdy sociální pracovník má k řešení dilema, zda si zachová neutralitu ke svým klientům i přesto, že se jim chce poctivě individuálně věnovat či jestli zvítězí favorizace určitých typů klientů i proto, že práce s nimi je jednodušší. Jednostrannost či symetrie ohledně vztahu s klienty skýtá dilema, zda klienty plně respektovat jako plnohodnotné partnery či jim dávat jistá usměrnění podle svých pravomocí. Procedurální či situační přístup, který řeší dilema, zda je klient pouhým spisem u pracovníka či zda se mu sociální pracovník bude věnovat a vytvoří mu řešení přesně dle jeho situace. Materiální či nemateriální pomoc, kdy se pozornost pracovníka

⁸ MUSIL, L.; NEČASOVÁ, M. *Pracovní podmínky a dilemata sociálních pracovníků*. Časopis Sociální práce/Sociální práce. 2006, č. 3. ISSN 1213-6204

⁹ ŠRAJER, J.; MUSIL, L. A KOL. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. 1. vyd. Brno: Albert, 2008. ISBN 978-80-7326-145-0

upíná na dilema, zda se věnovat pouze materiální složce jeho života, která vyřeší aktuální uspokojení jeho potřeb či jít více do hloubky a řešit i nemateriální složku jeho života, aby klient byl schopen mít poté svůj život pevně ve svých rukou. Posledním dilematem, které spadá do kategorie všedních dilemat je dilema zasáhnout-nezasáhnout, kterému je věnována samostatná podkapitola.

Druhou velkou kategorií dilemat, se kterými se sociální pracovníci mohou setkat jsou strategická dilemata, která značí to, že pokud nastanou změny, u kterých není možné je nahradit drobným upravením postupů na které je sociální pracovník zvyklý, nastupují k řešení ona strategická dilemata. Mezi ně se řadí: veřejný či dílčí zájem, bezprostřední či zprostředkovaná východiska volby cílů, řešení případu či změna poměrů ve společnosti, změna klienta či změna prostředí.¹⁰

1.3 Různé pojetí sociální práce

Nabízí se zde několik pojetí sociální práce. Je zde administrativní pojetí, kde je očekávání, že sociální pracovník bude plnit funkci úředníka, který má na starosti vyřizování daných záležitostí, jejichž řešení je pevně dáno zákony a nařízeními. Součástí práce je i dokázat a poskytnout jiným vyšším institucím potřebné informace. Pro sociálního pracovníka tohoto typu je důležitá loajalita a důkladná znalost příslušné legislativy, instruování a dohled. Dalším typem je filantropické pojetí sociální práce, kdy sociální pracovník tohoto typu má být především lidskou osobou. Důležitá je zde vnímavost, vcítění se do situace klienta a láska k bližnímu. Základem pomoci je zde lidský vztah. Posledním typem je profesionální pojetí sociální práce u kterého se očekává, že sociální pracovníci tohoto typu budou specialisté, kteří dokážou komplexně posoudit životní situaci klienta a okolnosti s ní spojené, které brání tomu, aby se klient plně integroval do sociálního prostředí a cílem je také, aby sociální pracovník podpořil klienta při řešení situace. Je zde předpoklad, že sociální pracovník vykoná své úkoly samostatně, ale nebude se bránit ani týmové spolupráci.¹¹

¹⁰ MUSIL, L. *Ráda bych Vám pomohla ale*. 1.vyd. Brno: Marek Zeman, 2004. ISBN 80-903070-1-9

¹¹ MUSIL, L. *Různorodé pojetí, nejasná nabídka a kontrola výkonu „sociální práce“*. Časopis Sociální práce/Sociálna práca. 2008, roč.8, č.2. ISSN 1213-6204

1.4 Dilema zasáhnout-nezasáhnout a rozhodování v sociální práci

*„Sociální pracovníci nesmí jednat na základě falešného poplachu a tím pádem nesprávně zasáhnout, ale nesmí se však dopustit nedbalosti a nesprávně nezasáhnout“.*¹²

Čím více se sociální pracovník snaží, aby nepochybil, tím větší je šance, že pochybí. A toto dilema se může vyskytnout v kterémkoli odvětví sociální práce. Aby sociální pracovník toto dilema nemusel řešit, měl by se věnovat každému případu zvlášť a s odpovídající intenzitou. Výhodou tohoto postupu je, že sociální pracovník intenzivně a odpovědně vyčerpá všechny možnosti, než bude muset přistoupit k zásahu. Záleží ale mnohdy na tom, co je přípustné pro danou organizaci. Někde se mohou také domnívat, že klient bude problémový a že bude účelné včas zasahovat. Přísněji je hodnoceno, pokud sociální pracovník nezasáhne.¹³

*„Sociální pracovník si musí položit tři otázky: jak skutečně jedná, zda by neměl jednat jinak, k jakým okolnostem přihlížel ze své vůle a k jakým byl nucen přihlížet“.*¹⁴

V případě, že se sociální pracovník rozhodne pro možnost zasáhnutí, může se takto rozhodnout z různých příčin. Prvotní příčinou může být obava z obvinění ze zanedbání. Sociální pracovník tak může konat i z toho důvodu, že už má s tímto typem obvinění zkušenosti. Roli také mohou hrát média, která po proběhnutí určité kauzy kritizují a obviňují práci sociálních pracovníků zejména na OSPOD a sociální pracovníci tím pádem nechtějí nic riskovat. Pokud se sociální pracovník rozhodne naopak nezasahovat, mohou ho k tomu vést také různé příčiny. Je zde myšlenka, že pokud nedojde k zasáhnutí, nebude zde hrozit riziko případného trestního obvinění. Další důvody mohou být špatné zkušenosti s opačným postupem (falešný poplach) či nedostatek zájmu či vyhoření sociálních pracovníků, případně vliv médií.¹⁵

¹² MUSIL, L. *Ráda bych Vám pomohla ale*. 1.vyd. Brno: Marek Zeman, 2004. s.137. ISBN 80-903070-1-9

¹³ MUSIL, L. *Ráda bych Vám pomohla ale*. 1.vyd. Brno: Marek Zeman, 2004. ISBN 80-903070-1-9

¹⁴ MUSIL, L. *Ráda bych Vám pomohla ale*. 1.vyd. Brno: Marek Zeman, 2004. s.146. ISBN 80-903070-1-9

¹⁵ JANEBOVÁ, R. *Konstrukce rozhodování v sociální práci z hlediska dilematu, zda zasáhnout či nezasáhnout*. Brno, 2011. Dostupné z http://is.muni.cz/th/6941/fss_d/Disertacni_prace.pdf. Disertační práce. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Katedra sociální politiky a sociální práce. Vedoucí disertační práce Libor Musil.

„Odpovědnost můžeme definovat jako schopnost a nutnost, zodpovídat se před druhými nebo před sebou samým za rozhodnutí a aktivity, které jedinec realizoval. Přesně ona odpovědnost v sobě nese jak nutnost nést následky, tak schopnost umět vysvětlit z jakého důvodu jedinec postupoval, tak jak postupoval.“¹⁶ Na odpovědnost můžeme nahlížet jako na škálu, kdy je řečeno, že pracovník je odpovědný pokaždé jinak v rozdílu času. Máme zde několik pojetí modelu odpovědnosti. Je zde první faktor a to je míra odpovědnosti, kdy jedinec přijme odpovědnost či se z ní vymaní. Jsou zde varianty: digitální pojetí, kdy odpovědnost spočívá či nespočívá na daném subjektu a škálové pojetí, kdy odpovědnost má více subjektů najednou a mění se vlivem situace. Dále zde máme druhý faktor, který se nazývá externalita / internalita což nám značí, zda je pracovník odpovědný k autoritě zvenčí či zda je zde odpovědnost, která vychází z pocitů jednotlivce. Poté je zde naznačen třetí faktor a to je pole odpovědnosti. Zde můžeme mít variantu, že odpovědnost je tu na pracovníkovi či na klientovi nebo jiném subjektu a je zde ještě varianta, kdy má odpovědnost více subjektů najednou. Čtvrtým faktorem jsou subjekty odpovědnosti, které mohou ovlivnit danou situaci. Posledním pátým faktorem jsou objekty odpovědnosti, které určují k čemu je odpovědnost vázána, zda ke konečnému řešení spolupráce či k podmínkám samotného procesu nebo k samotné spolupráci.¹⁷

Sociální práce někdy nabízí situace, kdy je pracovník nucen a povinen učinit rozhodnutí v krátkém čase. Doporučuje se, aby si pracovník promítl v paměti, zda už podobnou situaci měl možnost řešit. Jestliže ano, platí, aby učinil takové rozhodnutí, které se mu v minulé situaci osvědčilo. Jestliže ne, musí vzít v potaz tři druhy testů a to test nestrannosti, který znamená, že si sociální pracovník položí otázku, zda by postupoval stejně, kdyby byl v situaci klienta. Poté test univerzality, kdy si promítne v hlavě, jestli by i jeho spolupracovníci jednali stejným způsobem. A také je zde test ospravedlnitelnosti, kdy sociální pracovník bude zvažovat, jestli se mu při možném problému, který by mohl nastat dostane zastání od zaměstnavatele.¹⁸

¹⁶ KAŇÁK, J. *Individuální interpretace pojmu odpovědnost u street-level byrokratů na oddělení sociálně-právní ochrany dětí a jejich vliv na rozhodování*. Časopis Sociální práce/Sociální práca. 2012, s.71 roč.12, č.3.

¹⁷ KAŇÁK, J. *Individuální interpretace pojmu odpovědnost u street-level byrokratů na oddělení sociálně-právní ochrany dětí a jejich vliv na rozhodování*. Časopis Sociální práce/Sociální práca. 2012, s.71 roč.12, č.3.

¹⁸ KAŇÁK, J. *Individuální interpretace pojmu odpovědnost u street-level byrokratů na oddělení sociálně-právní ochrany dětí a jejich vliv na rozhodování*. Časopis Sociální práce/Sociální práca. 2012, roč.12, č.3.

Součástí rozhodovacího procesu jsou i problémy typu nedostatečné informace, případně časová omezení. Výsledkem vlivu těchto faktorů je narůstající nejistota, kdy sociální pracovník bude zvažovat, zda se rozhodl správně. Sociální pracovník se může rozhodovat v rámci několika hledisek.

O'Sullivan poukazuje na to, že při rozhodování může dojít i k jistým nespravedlnostem ohledně zájmů a potřeb klientů. Poukazuje také na pojem situace rozhodování, který definuje jako specifické okolnosti, které dávají podnět určitým rozhodnutím a je zde zvážen celkový obraz situace. O'Sullivan rovněž zdůrazňuje, že při procesu rozhodování je zde řada dalších osob, kterých se rozhodování dotýká např.: členové rodiny či řada institucí. A každý z těchto subjektů může určitým způsobem ovlivnit proces rozhodování.¹⁹ Sociální pracovníci by se měli zaměřit na přiměřené rozhodování, ve kterém jsou zahrnuty tzv. okolní tlaky, jak z hlediska právního, politického, profesního apod., zvážit do jaké míry zapojit klienty do procesu rozhodování. Sociální pracovníci by měli zkoumat do jaké míry mají emoce podíl při procesu rozhodování, sociální pracovník by měl vzít v potaz všechny možnosti, které se mu při rozhodování nabízí.²⁰

Dle Johnsona by při procesu rozhodování by měl být brán potaz i na posouzení. To by mělo směřovat k tomu, aby situace nabyla na významu a sociální pracovník ji správně pochopil a poté učinil správné rozhodnutí.²¹ Simon zde poukazuje na to, že lidé se při rozhodování automaticky přikloní k tomu řešení, které je pro ně nejjednodušší.²² Důvody které Simon uvádí pro tento typ jednání jsou následující: lidská pozornost je určitým

¹⁹ O'SULLIVAN, T. *Decision-making in Social Work*. Basingstoke: Macmillan, 1999. In: JANEBOVÁ, R. *Konstrukce rozhodování v sociální práci z hlediska dilematu, zda zasáhnout či nezasáhnout*. Brno, 2011. Dostupné z http://is.muni.cz/th/6941/fss_d/Disertacni_prace.pdf. Disertační práce. MASARYKOVA UNIVERZITA. Vedoucí disertační práce Libor Musil.

²⁰ JANEBOVÁ, R. *Konstrukce rozhodování v sociální práci z hlediska dilematu, zda zasáhnout či nezasáhnout*. Brno, 2011. Dostupné z http://is.muni.cz/th/6941/fss_d/Disertacni_prace.pdf. Disertační práce. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Katedra sociální politiky a sociální práce. Vedoucí disertační práce Libor Musil.

²¹ JOHNSON, C.L. *Social Work Practise. A Generalist Approach*. Boston: Allyn and Bacon, 1998. In: JANEBOVÁ, R. *Konstrukce rozhodování v sociální práci z hlediska dilematu, zda zasáhnout či nezasáhnout*. Brno, 2011. Dostupné z http://is.muni.cz/th/6941/fss_d/Disertacni_prace.pdf. Disertační práce. MASARYKOVA UNIVERZITA. Vedoucí disertační práce Libor Musil.

²² HASENFELD, Y. *Human Service Organizations*. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice Hall, 1983. In: JANEBOVÁ, R. *Konstrukce rozhodování v sociální práci z hlediska dilematu, zda zasáhnout či nezasáhnout*. Brno, 2011. Dostupné z http://is.muni.cz/th/6941/fss_d/Disertacni_prace.pdf. Disertační práce. MASARYKOVA UNIVERZITA. Vedoucí disertační práce Libor Musil.

způsobem omezena a limitována stejně jako naše paměť a poznávání a není zde dostatek časových možností, které by umožňovaly provést rozhodnutí efektivněji.²³

Pro rozhodování hraje roli i oznamovací a informační povinnost. Z hlediska oznamovací povinnosti je zde Trestní zákon č. 40/2009 Sb. § 367 ve znění pozdějších předpisů a to nepřekažení trestného činu, který je ve fázi přípravy či přímého konání. Pro sociální pracovníky je zde důležitou oblastí např.: vražda, zabití, těžké ublížení na zdraví, znásilnění, pohlavní zneužití, týrání svěřené osoby. Druhou zásadní roli zde hraje dle § 368 neoznámení trestného činu, kam se řadí z hlediska důležitosti pro sociální pracovníky vražda, těžké ublížení na zdraví a týrání svěřené osoby.

Pro sociální pracovníky je rovněž důležitý Zákon č.359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, který sociálním pracovníkům určuje, aby docházelo ke vzájemnému sdělování informací ze spisové dokumentace příslušným orgánům jako jsou např.: soudy, Probační a mediační služba, Policie ČR, státní zastupitelství, Ministerstvo práce a sociálních věcí a je důležitý i z hlediska zachování mlčenlivosti o údajích, které se sociální pracovníci dozvěděli při konání své činnosti.

Při rozhodování hraje roli účast klienta na tomto procesu. Zde je důležité vymezit samotného klienta, přičemž dělení klienta může být na primárního klienta, který je přímo ve středu všeho dění a na sekundárního klienta, který má s dotyčnou situací co dočinění, ale není v ní hlavním středobodem. Dalším bodem je tu do jaké míry se klient účastní procesu rozhodování. O'Sullivan dělí míru rozhodování na čtyři stupně. První stupeň se vyznačuje tím, že případ klienta se projedná, ale klient není jakkoli zúčastěn a pouze se dozví výsledný verdikt jednání. Při druhém stupni se klient zapojí do procesu rozhodování a jeho názor je zvažován a brán v úvahu. Při třetím stupni je snaha vytvořit s klientem při procesu rozhodování určitou dohodu. Při čtvrté úrovni je klient víceméně samostaný při rozhodování, ale je zde riziko, že se zvětčí schopnosti rozhodování klienta.²⁴

Při rozhodování nám hrají roli i emoce. Existuje řada přístupů, které emoce různým způsobem pojmenovávají a existuje i řada přístupů, které radí, jak s emocemi zacházet. Jedním z přístupů je tzv. reflexivní práce s emocemi, kdy je doporučeno s emocemi

²³ WINKLER, J. *Teorie rozhodování a dynamiky sociální politiky*. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-4486-9

²⁴ O'SULLIVAN, T. *Decision-making in Social Work*. Basingstoke: Macmillan, 1999. In: JANEBOVÁ, R. *Konstrukce rozhodování v sociální práci z hlediska dilematu, zda zasáhnout či nezasáhnout*. Brno, 2011. Dostupné z http://is.muni.cz/th/6941/fss_d/Disertacni_prace.pdf. Disertační práce. MASARYKOVA UNIVERZITA. Vedoucí disertační práce Libor Musil.

pracovat a nesnažit se je potlačit. Jde o to vnímat emoce svoje i ostatních, poskytovat vzájemné zpětné vazby a analyzovat je. Je zde riziko, že v některých situacích může sociální pracovník příliš potlačit své emoce, což vzhledem k situaci ve které se nachází, bude působit necitlivě a naopak v určitých situacích bude přemíra emocí působit neadekvátním dojmem.

Dalším aspektem při rozhodování je, zda sociální pracovník zhodnotil situaci klienta komplexně. Pokud k tomuto nedochází nastane značné zjednodušení situace.²⁵ Laan v této souvislosti popisuje tři chyby redukce situace. První chybou je, pokud sociální pracovník zaměří svoji pozornost při rozhodování pouze na fakta. Druhou chybou je, pokud se pracovník zaměří na ideál dané situace tudíž na to, jak by měla situace být správná. Třetí chybou je, pokud vztah klienta a sociálního pracovníka sklouzne do přílišné terapeutizace a pozornost tím pádem není zaměřena na řešení situace. Musí zde být zahrnuto: komplexní posouzení situace, dát najevo respekt ke klientovi a jeho vyznáváním hodnotám a zda sociální pracovník vychází při svém rozhodování ze své intuice, či je příliš zahlcen dodržováním jistých směrnic. Ani jeden přístup není zcela vhodný. Při intuitivním přístupu je riziko, že klienti budou pod vlivem představ sociálního pracovníka, který je zakládá na své intuici. Riziko přístupu, který lpí na dodržování směrnic a metodik je obava z možného pochybení a přílišná byrokratizace.²⁶

1.5 Zvládání dilemat

Za prvé je to obcházení dilematu, kdy se sociální pracovník snaží vyhnout narůstajícím nepříjemným pocitům a trápením a snaží se vymyslet nějaké řešení, které by tyto tlaky oslabilo. Snaží se zachovat si dojem, že svou práci konají přiměřeným způsobem. Z hlediska jejich morálky tento způsob práce nemusí obstát, proto se sociální pracovník snaží poupravit svůj morální obraz, aby zapadal do řešení jejich dilematu. Součástí obcházení dilematu je tzv. rodičovská analogie, kdy je hlavní snahou poskytnutí co nejdelšího časového prostoru, který umožní co nejdéle oddálit mocenské rozhodnutí. Za druhé je zde

²⁵ JANEBOVÁ, R. *Konstrukce rozhodování v sociální práci z hlediska dilematu, zda zasáhnout či nezasáhnout*. Brno, 2011. Dostupné z http://is.muni.cz/th/6941/fss_d/Disertacni_prace.pdf. Disertační práce. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Katedra sociální politiky a sociální práce. Vedoucí disertační práce Libor Musil.

²⁶ LAAN, G. *Otázky legitimace sociální práce*. 1. vyd. Boskovice: Albert, 1998. ISBN 80-85834-41-3

setrvání u dilematu, což znamená, že sociální pracovník se nesnaží od dilematu vzdálit, ale chce ho pochopit a nacházet jeho smysl a uvědomí si, že jeho původní ideální myšlenka není schopna realizace. Třetím způsobem je změna nesourodých podmínek existence dilematu, kdy se sociální pracovník zasazuje o to, aby byly změněny pracovní podmínky v souladu s jejich morálním ideálem.²⁷

²⁷ JANEBOVÁ, R. *Konstrukce rozhodování v sociální práci z hlediska dilematu, zda zasáhnout či nezasáhnout*. Brno, 2011. Dostupné z http://is.muni.cz/th/6941/fss_d/Disertacni_prace.pdf. Disertační práce. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Katedra sociální politiky a sociální práce. Vedoucí disertační práce Libor Musil.

2 SOCIÁLNĚ - PRÁVNÍ OCHRANA JAKO NÁSTROJ K OCHRANĚ DÍTĚTE

Druhá kapitola je rozčleněna do dvou podkapitol. V první podkapitole je vymezena sociálně-právní ochrana dětí, druhá podkapitola popisuje opatření sociálně-právní ochrany.

2.1 Vymezení sociálně - právní ochrany

OSPOD= oddělení sociálně - právní ochrany dětí (dále jen OSPOD), tímto pojmem se rozumí:

„ochrana práv dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte včetně ochrany jeho jmění, působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny, zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině. Sociálně- právní ochranu zajišťují orgány sociálně- právní ochrany jimiž jsou: krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, ministerstvo, Úřad pro mezinárodně- právní ochranu dětí, obce v samostatné působnosti, kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí, další právnické a fyzické osoby jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny např.: pěstoun, poručník dítěte.“²⁸

OSPOD zaměřuje svoji činnost na děti jejichž rodiče: zemřeli, neplní povinnosti, které jsou dány rodičovskou odpovědností, zneužívají práv, která jsou dána rodičovskou odpovědností, byly dány soudem do péče jiné osoby a tato osoba neplní povinnosti, které jsou dány tím, že jí dítě bylo svěřeno, dětem, které opakovaně utíkají z domova od svých zákonných zástupců či jiných osob, které jsou odpovědny za jejich výchovu, dětem, které se staly obětí trestného činu a který má dopad na jejich život, zdraví, svobodu, lidskou důstojnost, mravní vývoj či jejich jmění, byť je zde pouhé podezření z trestného činu tohoto rázu, jsou ovlivněny a ohroženy násilím mezi rodinnými příslušníky či mezi osobami, které jsou odpovědné za jejich výchovu či mezi jinými fyzickými osobami, jsou opakovaně přemísťovány do zařízení, kde je jim poskytnuta nepřetržitá péče, či jsou zde déle než 6 měsíců a to na žádost rodičů či jiných osob, které jsou odpovědné za výchovu,

²⁸ Zákon č.359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, s. 36-37

žádají o mezinárodní ochranu ve formě azylu či doplňkové ochrany a které jsou zde samostatně, aniž by s nimi byli jejich rodiče či jiné osoby odpovědné za výchovu. Postupy a opatření sociálně právní ochrany musí být v souladu s metodami sociální práce a musí být prováděny tak, aby na sebe dostatečně navazovaly. Důležité jsou i individuální plány ochrany dítěte, které kladou důraz na to, aby dítě setrvalo v domácím prostředí a které se vytváří do 1 měsíce od spolupráce s institucí OSPOD a pravidelně se zde přidávají aktuální informace a rozhodnutí ohledně samotného případu, zejména co se týče uložení výchovného opatření, nařízení ústavní či ochranné výchovy nebo pokud je dítě svěřeno do zařízení vyžadující okamžitou pomoc.²⁹

2.2 Opatření sociálně - právní ochrany

Sociální pracovník koná v rámci této ochrany jistá opatření, která jsou naplněna preventivní a poradenskou činností, která je zaměřena na plnění povinností, které vyplývají z rodičovské povinnosti, odstranění nedostatků ohledně výchovy dítěte, zamezení špatných vlivů, které dítě ohrožují, posouzení situace dítěte. Důležité jsou i individuální plány ochrany dítěte, kde musí být přesně stanoveny důvody ohrožení dítěte, způsob, jakým se zajistí ochrana dítěte a na základě kterého se vytvoří i spolupráce s rodinou dítěte, časový rozpis, kdy budou jednotlivá opatření splněna, ve spolupráci s rodinou, rodinnými příslušníky či odborníky, kteří se daným problémem zabývají. Individuální plány kladou důraz na to, aby dítě setrvalo v domácím prostředí a vytváří se do 1 měsíce od spolupráce s institucí OSPOD a pravidelně se zde přidávají aktuální informace a rozhodnutí ohledně samotného případu, zejména co se týče uložení výchovného opatření, nařízení ústavní či ochranné výchovy nebo pokud je dítě svěřeno do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.³⁰

Pokud je to v zájmu dítěte má OSPOD pravomoc udělit výchovná opatření formou: napomenutí dítěte či rodiče, dohledu na dítětem, uložení dítěti či rodiči jistá omezení, která by zamezovala vlivu škodlivých faktorů, ohledně řádné výchovy dítěte a uložení povinného využití poradenské pomoci. Výchovné opatření může udělit i soud. OSPOD může také vybrané výchovné opatření zrušit, pokud se dosáhlo vytyčeného cíle a řádná

²⁹ Zákon č.359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

³⁰ Zákon č.359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

výchova dítěte byla zajištěna, či pokud se nedosáhlo daného cíle a v tomto případě je možnost uložit jiné výchovné opatření, které zajistí řádnou výchovu dítěte či pokud dojde ke změně situace. Jestliže žádné výše zmíněné výchovné opatření neúčinkuje žadaným způsobem, může soud rozhodnout o umístění dítěte nejdéle na 3 měsíce ve středisku výchovné péče či v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.³¹

Sociální pracovník v rámci ochrany dítěte může podat návrh soudu na: *„omezení nebo zbavení rodičovské odpovědnosti anebo omezení nebo pozastavení jejího výkonu, na nařízení ústavní výchovy, na prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy, na svěřeni dítěte do péče zařízení vyžadující okamžitou pomoc, v rámci případové konference předem projednat důvody podání návrhu a zabývat se možnými způsoby jejich řešení, uspořádat případovou konferenci v průběhu řízení soudu o svěřeni dítěte do náhradní péče.“*³²

Dítě je oprávněno kontaktovat orgány a zařízení sociálně - právní ochrany, jakožto i školy, školská a zdravotnická zařízení, pokud se cítí ohroženo na životě či zdraví a tyto instituce jsou povinny dítěti pomoci. Dítě může učinit toto rozhodnutí, aniž by bylo třeba rodičovského souhlasu. Dítě, jež se projevuje schopností vyjadřovat své názory ohledně situací, které se ho bezprostředně týkají, má právo tuto schopnost použít bez nutnosti, aby zde byli přítomni rodiče či jiné osoby odpovědné za výchovu. Je zde přihlédnuto k věku a rozumové vyzrálosti dítěte. Dítě, které je starší dvanácti let, má dle tohoto zákona schopnost vnímat informace, které se týkají jeho záležitostí v soudní či správní oblasti, utvářet si vlastní názor a uvést ho. Sociální pracovník může být pověřen soudem, aby zastával funkci opatrovníka či poručníka dítěte i v situaci, kdy by pracovník zastupoval zájmy dítěte ve vztahu k cizině.³³

³¹ Zákon č.359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

³² Zákon č.359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, str.42-43

³³ Zákon č.359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

3 MOŽNOSTI ŘEŠENÍ SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ V RÁMCI RODINY

Tato kapitola v rámci tří podkapitol pojednává o možnosti jak sociální pracovníci mohou řešit hrozbu dilematu zasáhnout-nezasáhnout v rámci spolupráce s rodinou. Je zde nabízeno posouzení životní situace rodiny, sanace rodiny a případová konference.

3.1 Posouzení životní situace rodiny

Životní situaci rodiny lze definovat takto: „*Životní úkoly, které před rodinu staví běh jejího života.*”³⁴ Můžeme ji také definovat jako překážky takového charakteru, které rodině zabraňují, aby je dokázala řešit svépomocí. Máme zde čtyři typy faktorů, které mají vliv na to, aby rodina zvládala určité překážky.³⁵ „*Vlastnosti jednotlivých členů rodiny a vlastnosti rodiny jako malé skupiny, očekávání, která vůči celé rodině přímo nebo prostřednictvím očekávání vůči jejím jednotlivým členům uplatňují subjekty v jejím sociálním prostředí, podpora, kterou subjekty v sociálním prostředí rodině přímo nebo prostřednictvím podpory některé z jejích členů poskytují případně neposkytují, mix 3 předchozích faktorů, tedy interakce mezi očekáváními a podporou ze strany subjektů v sociálním prostředí rodiny a schopností rodiny jejich očekávání zvládat.*”³⁶ Rodina obtížně zvládá jaké řešení zvolit v různých situacích, protože společnost je v tomto ohledu značně protichůdná. Sociální pracovníci se snaží působit pozměnit faktory, které jsou příčinou nezvládnání dané situace a tyto intervence mohou být poskytnuty jak minimalizací faktorů, které špatně na rodinu působí, tak maximalizováním faktorů, které působí pozitivně. Intervence může také spočívat v různých metodách práce s jednotlivci či s rodinou nebo také v tom, že sociální

³⁴ ŠRAJER, J.; MUSIL, L. A KOL. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. 1. vyd. Brno: Albert, 2008. s.9. ISBN 978-80-7326-145-0

³⁵ ŠRAJER, J.; MUSIL, L. A KOL. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. 1. vyd. Brno: Albert, 2008. ISBN 978-80-7326-145-0

³⁶ ŠRAJER, J.; MUSIL, L. A KOL. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. 1. vyd. Brno: Albert, 2008. s.11. ISBN 978-80-7326-145-0

pracovník napomůže k vyřešení situace tím, že zprostředkuje jednotlivci či rodině jinou službu.³⁷

3.2 Sanace rodiny

„Sanace rodiny je soubor opatření sociálně-právní ochrany, sociálních služeb a dalších opatření a programů, které jsou poskytovány nebo ukládány převážně rodičům dítěte a dítěti jehož sociální, biologický a psychologický vývoj je ohrožen. Důsledkem neřešené nebo aktuální situace ohrožení dítěte může být jeho umístění mimo rodinu. Základním principem sanace rodiny je podpora dítěte prostřednictvím pomoci jeho rodině. Cílem sanace rodiny je předcházet, zmírnit nebo eliminovat příčiny ohrožení dítěte a poskytnout rodičům i dítěti pomoc a podporu k zachování rodiny jako celku.“³⁸ Mezi základní znaky sanace patří vytvoření multidisciplinárního týmu, jehož členy jsou: sociální pracovník sociálně-právní ochrany dětí, pracovník centra pro sanaci rodiny, pracovník zařízení pro výkon ústavní výchovy, pokud je dítě mimo rodinu a další odborní pracovníci (psycholog, učitel, pediatr). Jednotlivé úkoly jsou rozčleněny. Pravidla sanace musí být všem známa, stejně jako sanační plán, který vyžaduje souhlas rodičů a který obsahuje tyto prvky: vytyčí se a stanoví stav rodiny, kterého by mělo být dosaženo dílčími kroky sanace, časové rozpětí, které je stanoveno pro cílový stav rodiny, časový úsek ve kterém se postupně vyhodnotí jednotlivé sanační kroky, jsou stanoveny určité znaky, dle kterých se bude postupovat při hodnocení rodiny.³⁹

³⁷ ŠRAJER, J.; MUSIL, L. A KOL. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. 1. vyd. Brno: Albert, 2008. ISBN 978-80-7326-145-0

³⁸ BECHYŇOVÁ, V.; KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. s. 18. ISBN 978-80-7367-392-5

³⁹ BECHYŇOVÁ, V.; KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-392-5

3.3 Případová konference

„Plánované a koordinované multidisciplinární setkání odborníků, kteří s rodinou a ohroženým dítětem pracují ve své každodenní praxi. Členy tohoto týmu jsou nejčastěji: pracovník SPOD, pracovník centra pro sanaci rodiny, třídní učitel dítěte nebo výchovný poradce, pracovník speciálně pedagogického centra, lékař nebo zdravotní sestra, ředitel či pracovník pro výkon ústavní výchovy. Případové konference (nebo její části) se mohou zúčastnit rodiče a dítě jichž se případová konference týká. Rodina i dítě mají právo si k této účasti přizvat jednu osobu jako sociální oporu.“⁴⁰

Vyslovit požadavek o případové konferenci, může jakýkoli pracovník multidisciplinárního týmu. Je možné ji svolat a absolvovat v těchto situacích: kdy je dítě přítomno ve vlastní rodině a není zde tendence umístit dítě do ústavního zařízení, či je podán návrh, aby bylo dítě umístěno do ústavního zařízení, ale není o tom pravomocně rozhodnuto, dítě prochází přípravou na umístění do ústavní výchovy, je vydáno předběžné opatření, které rozhoduje o umístění dítěte do ústavního zařízení, dítě absolvuje pobyt v ústavním zařízení, dítěti bude zrušen návrh na umístění do ústavního zařízení a dítě se vrací do rodiny. Cílem případové konference je, aby se na vzniklou situaci pohlédlo z různých pohledů a ta byla objektivně posouzena. Dále je to určení si cílů a jejich časových úseků na jejich splnění a dále určit, kdo za který cíl bude odpovědný, zajistit spolupráci s rodinou, stanovit si pravidla pro vyhodnocování a zabránit tomu, aby různí pracovníci multidisciplinárního týmu nevymýšleli svá řešení a týmová práce by díky tomu nefungovala.

Výsledkem případové konference je individuální plán sanace rodiny. Rodina vykazuje spolupráci, pokud individuální plán sanace rodiny odpovědným způsobem pojmenuje problémy, které potřebují změnu a rodiče mu rozumí. Není ideální věřit otřepané větě typu: rodina dobře ví. Musí zde být přiměřený časový úsek na zvládnutí daných potřeb, jelikož se vše nemůže spravit zázrakem za malou chvíli.⁴¹

⁴⁰ BECHYŇOVÁ,V.; KONVIČKOVÁ,M. *Sanace rodiny*. 1.vyd. Praha: Portál, 2008. s. 91. ISBN 978-80-7367-392-5

⁴¹ BECHYŇOVÁ,V.; KONVIČKOVÁ,M. *Sanace rodiny*. Kap. Realizace případové konference. 1.vyd.Praha : Portál,2008. ISBN 978-80-7367-392-5

4 MOŽNOSTI ŘEŠENÍ SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ V PŘÍPADĚ OHROŽENÍ DÍTĚTE

Kapitola, jež je rozdělena do čtyř podkapitol se zaměřuje na to, jaké možnosti sociální pracovníci mohou využít, pokud nastane situace ohrožení dítěte, jak z hlediska jeho zdraví či života. Pracovníci mají k dispozici adopci či pěstounskou péči, kde existuje i možnost pěstounské péče na přechodnou dobu, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, předběžné opatření a ústavní výchovu.

4.1 Osvojení, pěstounská péče a pěstounská péče na přechodnou dobu

Zajištění osvojení a pěstounské péče spočívá v depistáži ohrožených dětí a vhodných osob k osvojení či pěstounské péči, které musí projít i odbornou přípravou a v konkrétním výběru dané osoby, která se následně seznámí s dítětem. Sociální pracovník je povinen spolupracovat se soudem ohledně pobytu rodiče, který má učinit souhlas s osvojením dítěte, poskytnout rodičům informace v případě, pokud rodiče nebudou projevovat opravdový zájem o dítě, pokud je dítě umístěno do zařízení pro výkon ústavní výchovy, do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, či je v náhradní péči fyzické osoby a nabídnout jim poradenství. Sociální pracovník také mapuje situaci a informuje soud, pokud by došlo ke změnám poměrů v případě, pokud je dítě v předadopční či předpěstounské péči, či v osvojení nebo pěstounské péči, zejména je zde zaměřeno na skutečnost, zda tu není schopnost a ochota rodičů či jiných blízkých osob vzít dítě do své péče. Sociální pracovník je povinen evidovat stav dítěte, které je v péči jiné osoby jednou za tři měsíce a to prvních šest měsíců, nejméně jednou za šest měsíců. Soud může po podání návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dětí umístit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu osobám v evidenci a to v případě, kdy rodič nemůže vykonávat svoji rodičovskou odpovědnost na základě situace, která je vyhodnocena jako závažná, po určitou dobu, kdy poté co tato doba uplyne může rodič učinit souhlas k osvojení či ho naopak zrušit. Sociální pracovník má za povinnost jednou za tři měsíce ověřit, zda se situace dítěte nezměnila a je zde stále důvod, aby dítě setrvalo v pěstounskou péči na přechodnou dobu.⁴²

⁴² Zákon č.359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

4.2 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

„Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče, nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy anebo ocitlo-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku, jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. Ochrana a pomoc takovému dítěti spočívá v uspokojování základních životních potřeb, včetně ubytování, v zajištění zdravotních služeb a v psychologické a jiné obdobné nutné péči. Dítě se umísťuje v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na základě rozhodnutí soudu, na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností, na základě zákonného zástupce dítěte nebo požádá-li o to dítě.“⁴³

Dítě může pobývat v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na dobu tří měsíců, pokud je to na základě podnětu zákonného zástupce, v případě, že jsou žádosti opakovaného rázu, zde dítě může pobývat na další tři měsíce, je ale nutný souhlas písemného charakteru od sociálního pracovníka. Pokud podnět na umístění dítěte do zařízení tohoto typu dal sociální pracovník či dítě samo, může zde pobývat na dobu šesti měsíců, ale v musí zde být souhlas rodiče. Pokud nastane situace, že je dítě v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na základě své osobní žádosti či návrhu sociálního pracovníka a nelze získat souhlas rodiče či jiné osoby, která zodpovídá za výchovu dítěte, aby dítě mohlo v zařízení býti, musí sociální pracovník učinit návrh na předběžné opatření. Dítě nesmí strávit dobu v tomto zařízení déle než dvanáct měsíců. Sociální pracovník musí navštívit dítě v zařízení nejméně jednou za tři měsíce.⁴⁴

⁴³ Zákon č.359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, str. 59

⁴⁴ Zákon č.359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

4.3 Předběžné opatření

„Ocitlo-li se nezletilé dítě ve stavu nedostatku řádné péče bez ohledu na to, zda tu je či není osoba, která má právo o dítě pečovat, nebo je-li život dítěte, jeho normální vývoj nebo jiný důležitý zájem vážně ohrožen nebo byl-li narušen, soud předběžným opatřením upraví poměry dítěte na nezbytně nutnou dobu tak, že nařídí, aby dítě bylo umístěno ve vhodném prostředí, které usnesením označí.“⁴⁵

Vhodné prostředí je zajištěno osobou či zařízením, které bude schopno, aby byla nezletilému poskytnuta péče řádného charakteru. Je přihlédnuto k tělesnému a duševnímu stavu a rovněž se hodnotí i rozumová vyspělost dítěte. Předběžným opatřením se mohou zajistit i jiná opatření, která jsou stanovena. Dítě může být umístěno do pěstounské péče na přechodnou dobu rovněž opatřením tohoto typu. Soud je oprávněn učinit rozhodnutí o předběžném opatření pouze na základě návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dětí.⁴⁶

„Návrh na předběžné opatření musí obsahovat kromě obecných náležitostí návrhu na zahájení řízení jméno nezletilého, jména, povolání a bydliště ostatních účastníků, jsou-li navrhovateli známa, vylíčení rozhodujících skutečností odůvodňujících nařízení předběžného opatření, označení osoby, které má být dítě předáno do péče.“⁴⁷

Opatrovníkem bývá zpravidla určen orgán sociálně-právní ochrany dětí. Pokud nastane situace, kdy má být opatrovníkem dítěte orgán sociálně-právní ochrany dětí, který současně učinil návrh na předběžné opatření, soud učiní příslušné kroky a stanoví jiného opatrovníka. Soud učiní rozhodnutí o předběžném opatření bez zbytečného odkladu do 24 hodin od jeho podání. Předběžné opatření se stanovuje na dobu jednoho měsíce od jeho vykonatelnosti. V případě, že se dítě umísťuje do pěstounské péče na přechodnou dobu, je doba jeho trvání stanovena na tři měsíce od jeho vykonatelnosti. Doba na kterou se může prodloužit předběžné opatření nesmí být delší než šest měsíců. Předběžné opatření může zrušit soud na podnět rodič nezletilého, orgánu sociálně-právní ochrany a nezletilého, soud o tomto návrhu musí rozhodnout do sedmi dnů.⁴⁸

⁴⁵ Zákon 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, str. 72

⁴⁶ Zákon 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁷ Zákon 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, str.72

⁴⁸ Zákon 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

„Státní zastupitelství může vstoupit do zahájeného řízení ve věcech osvojení, a to do části, ve které je rozhodováno o tom, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení, ve věcech péče soudu o nezletilé, jde-li o uložení zvláštního opatření při výchově dítěte, o ústavní výchovu, o určení data narození nebo jde-li o pozastavení, omezení nebo zbavení rodičovské odpovědnosti nebo jejího výkonu, ve věcech ochrany proti domácímu násilí, o svéprávnosti, ve věcech vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení v ústavu zdravotnické péče (dále jen „zdravotní ústav“) nebo vyslovení nepřípustnosti držení v zařízení sociálních služeb.“⁴⁹

4.4 Výkon ústavní výchovy

Vysvětlivka: školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy (dále jen zařízení).

Účelem zařízení je poskytnout osobě od tří do osmnácti let či osobě do devatenácti let takovou pomoc, která jim zajistí řádnou péči, co se týče výchovných a vzdělávacích prvků, toto je zajištěno rozhodnutím soudu či formou předběžného opatření. Zařízení je v kontaktu s rodinou dítěte a spolupracují s ní zejména tehdy, pokud rodina řeší věci, které se týkají dítěte např.: rodinná terapie, naučení se vybraným dovednostem, které se týkají chodu rodiny. Zařízení také poskytují spolupráci při přemístění dítěte zpátky do rodiny či při jeho umístění do pěstounské péče či do adopce. Zařízeními pro výkon ústavní či ochranné výchovy jsou: diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav. Zařízení má možnost po podání žádosti zajistit plnohodnotné zaopatření zletilému nezaopatřené osobě, která ukončila výkon ústavní výchovy a která se hodlá věnovat svému budoucímu povolání soustavnou přípravou, nejdéle do dvacetišesti let na základě smlouvy, která je sepsána mezi nezaopatřenou osobou a zařízením do jednoho roku od ukončení ústavní či ochranné výchovy.⁵⁰ Sociální pracovník má za povinnost sledovat vývoj a stav dítěte kterému je nařízena ústavní výchova a to formou návštěvy jednou z tří měsíce a také za tuto stanovenou dobu navštívit jeho rodiče.⁵¹

⁴⁹ Zákon 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, str.2

⁵⁰ Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů

⁵¹ Zákon č.359/1999Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

5 PRAKTICKÁ ČÁST BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

5.1 Hlavní výzkumná otázka a cíl praktické části bakalářské práce

Praktická část bakalářské práce má za cíl zjistit, jak sociální pracovníci nahlíží na dilema zasáhnout-nezasáhnout a jaké postupy používají při jeho řešení.

Hlavní výzkumná otázka zní: Jaké postupy uplatňují sociální pracovníci v rámci dilematu zasáhnout-nezasáhnout?

5.2 Zvolení výzkumné metody

Student zvolil kvalitativní formu výzkumu, která nám umožňuje sběr dat v přirozeném prostředí, navrhování teorií, studování procesů či získat detailní popis konkrétní situace. Kvalitativní forma výzkumu je zaměřena na kvalitu výpovědí respondentů, roli zde nehraje množství uskutečněných rozhovorů. Dále student zvolil polostrukturovaný rozhovor neboli semistrukturované interview, který se vyznačuje určitou osnovou, souborem předem připravených otázek, přičemž v průběhu rozhovoru může být samotný rozhovor doplněn o otázky, které vyplynou samovolně z rozhovoru a mohou obohatit výsledky kvalitativního výzkumu a také se tím zajistí velká flexibilita při procesu získávání informací.

5.3 Postup realizace výzkumu

Rozhovor byl uskutečněn se sociálními pracovníky OSPOD Brandýs nad Labem- Stará Boleslav jež je součástí Středočeského kraje. Student také požádal e-mailovou formou komunikace opatrovnického soudce pro Prahu-východ o zodpovězení následující otázky: Nejsou návrhy sociálních pracovníků na ústavní výchovu předčasné či unáhlené a bylo využito všech zákonných možností?

Čas realizace: student pomocí e-mailové a osobní komunikace uskutečnil setkání se čtyřmi respondenty a dohodl s nimi konkrétní datum a čas, ve kterém byly uskutečněny polostrukturované rozhovory. Student poskytl dostatek časového prostoru také pro vyjádření opatrovnického soudce.

Místo realizace: Polostrukturované rozhovory byly uskutečněny na výše zmíněném OSPOD Brandýs nad Labem- Stará Boleslav.

Etapy realizace/ posloupnost realizace sběru dat:

- 1) Student si zvolil kvalitativní formu výzkumu- polostrukturovaný rozhovor
- 2) Student stanovil hlavní výzkumnou otázku a 13 dílčích výzkumných otázek, které procesem operacionalizace přeformuloval na 13 otázek do polostrukturovaného rozhovoru
- 3) Způsob výběru respondentů: student telefonicky a e-mailovou formou kontaktoval několik úřadů městské části v Praze s otázkou, zda by mohl s jejich sociálními pracovníky realizovat kvalitativní výzkum formou výše zmíněného polostrukturovaného rozhovoru. Jelikož některé úřady odmítly spolupráci, jeden z nich na e-mailovou formu dotazu nereagoval vůbec a OSPOD Brandýs nad Labem-Stará Boleslav jako jediný dotazovaný úřad reagoval velmi vstřícně, byli vybráni respondenti zde. Se všemi respondenty proběhl krátký rozhovor, kde je student informoval o záměru a cíli bakalářské práce a odpověděl na řadu dotazů, které se zde vyskytly.

Rozhovor probíhal v samostatné místnosti, aby bylo zachováno soukromí. Každý rozhovor trval různě dlouhou dobu. Nicméně doba jednoho rozhovoru nepřesáhla 30 minut. U dvou respondentů student zaznamenával jejich odpovědi písemně na papír, u dalších dvou respondentů byl rozhovor nahráván, přičemž tyto dva účastníci byli o této skutečnosti předem informováni. Opatrovnický soudce poskytl svoji odpověď e-mailovou formou.

5.4 Etická stránka výzkumu

Respondenti byli plně informováni o postupu a realizaci polostrukturovaného rozhovoru. Předtím, než proběhl samotný rozhovor, student předložil respondentům informované souhlasy k pročetní a podepsání. Příklad informovaného souhlasu je přiložen v příloze. Jak už bylo zmíněno, rozhovor probíhal v samostatné místnosti, kde nebyly žádné rušivé prvky, které by narušovaly plynulost rozhovoru a soukromí respondentů. Rovněž v praktické části je zachována anonymita jednotlivých účastníků. Také opatrovnickému soudci byla zaručena anonymita.

5.5 Metoda analýzy dat

Nejdříve byla učiněna doslovná transkripce jednotlivých rozhovorů, při níž byla jak písemná či nahrávaná výpověď (audiozáznam) přepsána do notebooku pro lepší přehlednost a další práci s textem. Poté následovala redukce prvního řádu, kdy z textu byly vynechány např.: různé pomlky, slova jak hm, no apod. a dále zaznamenané zvuky, které neobsahují žádnou důležitou informaci pro cíl bakalářské práce a narušovaly plynulost rozhovoru. Pro zpracování jednotlivých rozhovorů jsem si zvolila část zakotvené teorie konkrétně otevřené kódování. V přepsaných rozhovorech byly určeny jednotlivé významové jednotky ve formě poznámek (kódů). Pro lepší přehlednost student vkládal poznámky do formy komentářů, které pomohly ucelit dané významové jednotky. Následovala konceptualizace čili nadřazené pojmenování jednotlivých jevů. Z takto zpracovaných rozhovorů byly vytvořeny tři hlavní kategorie (způsob rozhovování, pojetí odpovědnosti, emoční stránka profese) a jedna podkategorie ke kategorii způsob rozhodování (Ústavní výchova X Jiné možnosti řešení). Poté byly jednotlivé kategorie a podkategorie vyhodnoceny pomocí dílčích výzkumných otázek.

5.6 Kvalita výzkumu

Do bakalářské práce byla také zapracována podkapitola, která se věnuje kvalitě výzkumu. Student zvolil hodnocení kvality svého výzkumu dle metodologů Lincolna a Guby. Ve své knize je uvádí Hendl. Jsou zde čtyři daná kritéria: pravdivostní hodnota, upotřebitelnost, konzistence a neutralita. Student vzhledem k tématu a obsahu své práce považoval za přínosné tyto kritéria zařadit do své práce.

„1) **Pravdivostní hodnota** (truth value). Klademe si otázku: *Jak je možné dosáhnout důvěry ve výsledky výzkumu u osob, jichž se zkoumání týkalo a ve jejichž kontextu se výzkum prováděl?*

2) **Upotřebitelnost** (applicability). *Jsou zjištěné skutečnosti aplikovatelné v jiném prostředí nebo u jiné skupiny lidí?*

3) **Konzistence** (consistency). *S jakou spolehlivostí lze tvrdit, že jsou výsledky opakovatelné, jestliže se zkoumání uskuteční znova u stejných nebo podobných osob a v podobných kontextech?*

4) **Neutralita** (neutrality). *Jak je možné zjistit, aby výsledky studie byly skutečně určeny respondentem, situací a kontextem, a ne předpojatostí, zájmy nebo perspektivou výzkumníka?*⁵²

Kritérium č. 1: Pravdivostní hodnota (truth value)

Student se snažil zajistit toto kritérium pomocí co největšího pohodlí a soukromí. K dispozici byla samostatná místnost, kde se rozhovory uskutečnily, nebyly zde žádné cizí osoby, které by narušovaly průběh rozhovoru. Respondenti byli předem informováni o skutečnosti, že se budou rozhovory nahrávat, byl také předán informovaný souhlas, který všichni respondenti podepsali. Student nikterak nezasahoval do průběhu rozhovoru rušivým dojmem, pouze např. dovysvětlil otázku, kterou respondent přesně nepochopil.

Kritérium č. 2: Upotřebitelnost (applicability)

Tento výzkum byl zpracován kvalitativní formou, tudíž se soustředil na jedno určité pracoviště a na konkrétní pracovníky. Můžeme tedy vidět pohled určitého pracoviště na problematiku dilematu zasáhnout-nezasáhnout. Student si je jistý myšlenkou, že tento typ výzkumu může přispět k ucelení názorů, myšlenek a postojů daného pracoviště. Pokud by se tato problematika navíc rozpracovala ve formě kvantitativního výzkumu, zjistilo by se velmi rozsáhle, jak na výše zmíněnou problematiku nahlíží řada sociálních pracovníků z jiných pracovišť. Takto nastavený výzkum by se musel zpracovat formou dotazníků. Student má ale za to, že rozhovory poskytují mnohem více cenných informací, jde se u nich do hloubky problému a výsledky výzkumu mohou být o to zajímavější a cennější. Proto student zvolil jeden konkrétní typ pracoviště, kde se setkal s ochotou, příjemným vystupováním a snahou podat ucelené a zajímavé informace. Velkou roli zde také hrála neochota a nepřístupnost jiných úřadů, tudíž student na základě těchto skutečností byl nucen vybrat jedno konkrétní pracoviště, kde se rozhovory uskutečnily a nemohl učinit srovnání s jinými pracovišti.

⁵² HENDL, J. *Kvalitativní výzkum:základní metody a aplikace*. Praha : Portál, 2005. s.338 ISBN 80-7367-040-2

Kritérium č. 3: Konzistence (consistency)

Respondentům byl dán široký prostor pro vyjádření k dané problematice. Nebyli nikterak omezováni ve svých názorech a připomínkách či ve svých pocitech. Rovněž již zde bylo zmíněno, že zde nebyla přítomna třetí osoba, která by zasahovala do průběhu rozhovoru, rovněž bylo zajištěno soukromí. Respondenti neprojevovali žádný stres či obavy. Student proto věří, že by při opakování výzkumu respondenti odpovídali se stejnou lehkostí, nenuceností a pravdivostí.

Kritérium č. 4: Neutralita (neutrality)

Student se snažil přistupovat k dotazování zodpovědně a nezaujatě. Při odpovědích jednotlivých respondentů reagoval neutrálně, nevytvářel si vytvářet žádné soudy či teorie. Student se rovněž snažil neprojevat vlastní emoce, které by narušily průběh a lehkost rozhovoru a které by zabarvovaly kladení otázek.

5.7 Zjištěné kategorie

V uskutečněných rozhovorech je možné vysledovat tři hlavní kategorie a jednu podkategorii, jež se vztahuje k první kategorii. K těmto kategoriím student došel na základě kódování a konceptualizace rozhovorů. Jednotlivé kategorie a vztah mezi nimi byly vyhodnoceny na základě dílčích výzkumných otázek, přičemž rovněž na jejich základě byla zodpovězena hlavní výzkumná otázka v závěru výzkumu.

A) Způsob rozhodování

A1) Ústavní výchova X Jiné možnosti řešení

B) Pojetí odpovědnosti

C) Emoční stránka profese

5.7.1 Vyhodnocení kategorií na základě dílčích výzkumných otázek

DÍLČÍ VÝZKUMNÁ OTÁZKA 1:

V jakých situacích sociální pracovník může a musí rozhodovat?

Odpověď na tuto otázku spadá pod kategorii **A) Způsob rozhodování.**

Sociální práce někdy nabízí situace, kdy je pracovník nucen a povinen učinit rozhodnutí v krátkém čase. Doporučuje se, aby si pracovník promítl v paměti, zda už podobnou situaci měl možnost řešit. Jestliže ano, platí, aby učinil takové rozhodnutí, které se mu v minulé situaci osvědčilo. Jestliže ne, musí vzít v potaz tři druhy testů a to test nestrannosti, který znamená, že si sociální pracovník položí otázku, zda by postupoval stejně, kdyby byl v situaci klienta. Poté test univerzality, kdy si promítne v hlavě, jestli by i jeho spolupracovníci jednali stejným způsobem. A také je zde test ospravedlnitelnosti, kdy sociální pracovník bude zvažovat, jestli se mu při možném problému, který by mohl nastat dostane zastání od zaměstnavatele.⁵³

Součástí rozhodovacího procesu jsou i problémy typu nedostatečné informace, případně časová omezení. Výsledkem vlivu těchto faktorů je narůstající nejistota, kdy sociální pracovník bude zvažovat, zda se rozhodl správně⁵⁴

Velmi důležité je zde to, jak sociální pracovníci vnímají samotné dilema. Respondenti zde měli různorodé výpovědi ohledně této otázky.

Zdůrazňovala se zde nutnost zásahu v případě závažných situací: R1: „*Ve chvíli nutnosti zasáhnout, občas jsou situace, kdy se to udělat musí.*“ zájem dítěte: R3: „*Na prvním místě vnímat ten nejlepší zájem, který může z mého pohledu vypadat jako nejlepší zájem, ale ve finále to tak být nemusí, proto je toto dilema vlastně pokaždé.*“

⁵³ KAŇÁK, J. *Individuální interpretace pojmu odpovědnost u street-level byrokratů na oddělení sociálně-právní ochrany dětí a jejich vliv na rozhodování.* Časopis Sociální práce/Sociální práca. 2012, roč.12, č.3.

⁵⁴ O'SULLIVAN, T. *Decision-making in Social Work.* Basingstoke: Macmillan, 1999. In: JANEBOVÁ, R. *Konstrukce rozhodování v sociální práci z hlediska dilematu, zda zasáhnout či nezasáhnout.* Brno, 2011. Dostupné z http://is.muni.cz/th/6941/fss_d/Disertacni_prace.pdf. Disertační práce. MASARYKOVA UNIVERZITA. Vedoucí disertační práce Libor Musil.

Také zde ale byl názor, na kterém se shodovaly R2 a R4, že zasáhnout a odebrat dítě z rodiny je velmi složitá záležitost, která nemá daná zcela jasná pravidla, tudíž někteří respondenti váhají s tímto rozhodnutím a zdůrazňují zde celkové okolnosti případu.

R2: *„Zasáhnout jako jak kdy, záleží samozřejmě na okolnostech a na rodině, jaké tam jsou problémy.“* R4: *„Ano, musím se nad tím rozhodnutím zamyslet v každé rovině.“*

Důležitý zde byl fakt, že všichni respondenti se s tímto typem dilematu setkali a proto mohli hovořit o svých zkušenostech. R2: *„Ano, řešila, byl to takový složitější případ.“* R3 hovořil o tom, že toto dilema nemusí být pouze negativní záležitostí: *„Řešila jsem v minulosti toto dilema, vnímám ho jako vždy důležité i z hlediska pozitivního, nejen z hlediska nějaké negace, dilema nás může posouvat dál.“*

Velký podíl na tom, jak se sociální pracovníci rozhodují má fáze ve které respondenti řeší jednotlivé případy. Potěšující je zde skutečnost, že u všech čtyřech respondentů, byla zaznamenána skutečnost, že dilema zde bylo řešeno v tzv. zjevné fázi to jest: sociální pracovník je nucen volit mezi dvěma možnostmi, které se neslučují. V tomto případě zde může být konflikt s okolím, kdy člověk, který má právo o situaci rozhodovat, staví sociální pracovníky před řešení, které oni těžko přijímají. Vyskytuje se zde i boj motivů, kdy sociálním pracovníkům nikdo nenařizuje, jak se rozhodnout, ale oni sami často se musí rozhodovat ze dvou možností.

R1: *„Když se něco musí řešit hned, udělám to.“* R4 zde poukázal na to jak řešení ve zjevné fázi složitou záležitostí: *„Je to obtížné, ale vždy se k tomu postavím, vždy volím, ale musím přemýšlet, zda je tím nepoškodím.“*

V navazujícím tématu to jest vyhýbání se dilematu, mají respondenti také většinou zcela jasno. Většina z nich se dilematu zasáhnout-nezasáhnout nevyhýbá: R1 uvádí: *„V tomhle vím, že chci a musím, neodsouvám to, snažím se zastávat pozici, jsem tu pro dítě a jeho ochranu.“*

R2 si ale uvědomuje závažnost dané situace: *„Ale je to takový zásah, že občas hodně přemýšlím, jestli to mám udělat, zda se s tím dá ještě něco uélat, nebo zda by dětem bylo dobře v ústavní výchově.“*

R3 připojuje názor, že není možné se rozhodnutí vyhnout a nabízí řadu možností, jak se dilematu nevyhýbat: *„Není možné se vyhnout rozhodnutí i kdyby bylo sebesložitější.“*

Ústavní výchovu vnímám jako poslední, když už neexistuje jiná možnost, vždy je potřeba nejdříve zkoumat z hlediska širší rodiny, když by v širší rodině nebyl nikdo schopen tu péči zabezpečit, je zde forma jiné náhradní rodinné péče, ale je možné využít zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a když selžou všechny možnosti tak ústavní výchova. Je zde dle mého mínění dostatečný prostor na manévrování a hledání jiné péče než je péče ústavní."

R4 měl tendence se vyhnout dilematu zasáhnout-nezasáhnout, ale šlo zde spíše o myšlenky než o uskutečnění činu: *„Byla zde snaha vyhnout se rozhodnutí, které pro mě bylo příliš obtížné, ale dle mého by bylo chybné nezasáhnout."*

Situace, kdy sociální pracovník rozhoduje v rámci výše zmíněného dilematu by se z odpovědí respondentů dalo rozdělit na dva typy odpovědí: individualita případu a ohrožení dítěte.

Na prvním typu odpovědi se shodují R1 a R2: *„Záleží případ od případu."* R2 rozšiřuje svoji odpověď o zajímavé dělení: *„Jsou to spíš dlouhodobější důvody, anebo když je něco akutního, že zavolají policajti a musíte to řešit hned v tu chvíli, ale většinou je to z těch dlouhodobějších důvodů, když se tam projeví třeba týrání, alkoholismus nebo drogy, to je teď docela často."*

R3 a R4 se shodují že zásadní rozhodnutí je třeba učinit v případě, kdy je dítě ohroženo: *„Situace v rodině se nezlepšila i přes opakované výzvy a bylo nutné dítě z rodiny odebrat, dítě či mladistvý bylo přímo ohroženo na životě či zdraví a proto bylo nutné učinit toto rozhodnutí."*

V sociální práci se mohou vyskytnout situace, kdy sociální pracovník nezasáhne. R3 a R4 se shodují v tom, že je velmi důležité reálně a střízlivě hodnotit celý případ, než se přistoupí k rozhodujícímu kroku: *„Situace v rodině nebyla natolik vážná, aby vyžadovala zásah tohoto typu."* R3 ještě uvádí umístění dítěte do náhradní rodinné péče, které zabránilo tomu, aby dítě bylo umístěno do ústavní výchovy.

R2 má jako prioritu ohledně rozhodování v této záležitosti zájem dítěte: *„Někdy jsem na vázkách, jestli tomu dítěti neuškodím, jestli je to v zájmu toho dítěte, my máme samozřejmě hájit dítě a jeho zdraví, ale někdy si třeba myslíme, že je to pro to dítě dobrý ale není."*

R1 hodnotí osobnost rodiče, a jeho snahu: „Dávám jí šanci, ona se tváří, že funguje, má k tomu svůj pomalý přístup.“

Rozhodování ohledně osudu jednotlivých klientů, nespočívá pouze v rukou sociálních pracovníků. Zároveň mají pracovníci ztížený proces rozhodování řadou faktorů. Mezi jeden z nich patří velké množství administrativy.

R1 a R2 tento faktor podporují: „Myslím, že to velké množství administrativy.“ „Je zde hodně administrativy, tak 2/3 administrativa, zbytek práce s klientem, napsat třeba zprávy ze šetření to je nadlidský výkon, pořád se tu něco děje.“

R2 rovněž přidává jeden zajímavý argument: „Jako velký problém vidím, že se soudy dohadují o příslušnost a 3/4 roku to dítě někde plave, když se dá normální návrh na ústavní výchovu tak se stane, že to dítě bydlí jinde a soudy si to přehazují, kdo je příslušný.“

R3 vidí problém jinde: „Nevyužití všech zákonných možností, dále nefunguje podpůrná síť z hlediska úřadu a podpory vedení, předávání zkušeností od starších kolegyň, nespolečné spolupráce s neziskovým sektorem, nedostatek zkušeností a praxe.“

R4 poukazuje na cílenou individualizaci pracovníka a také na činnost soudů: „Pracovník si to nechá pro sebe a nespolečí se, funkce soudu-rozhodnou protichůdně, my ty lidi známe, mluvíme s nimi, oni ne.“

V rámci dilematu zasáhnout-nezasáhnout, existují i jiné možnosti řešení než je umístit dítě do ústavní výchovy. Student toto naznačil v teoretické části a zcela jasně tomu odpovídají i odpovědi na **podkategorii A1- Ústavní výchova X Jiné možnosti řešení.**

R1 zná všechny nabízené možnosti řešení, které obsahoval polostrukturovaný rozhovor a zdůrazňuje také, že záleží na osobnosti pracovníka, jeho zkušenostech a praxi. Toto považuje za velmi důležitý mezník pro řešení dilematu zasáhnout-nezasáhnout. Zároveň se také domnívá, že toto dilema patří v praxi k nejtěžším a rozhodně je toho názoru, že ústavní výchova by měla být posledním řešením: „Znám všechny tři možnosti- sanace rodiny, případová konference, sociálně - aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Byla jsem se podívat na případovce, na náslechu, ale přímo jsem ji nedělala. Znám i rodinné konference. Je to velmi individuální, záleží na případě, na osobnosti pracovníka- každý má jiný přístup, zkušenosti. Zásah by měl být poté, co vyčerpáte všechny možnosti a hledáte varianty. Tohle dilema je ze všech nejtěžší.“

Rovněž R4 má stejný názor na tuto oblast přičemž připojuje ještě řadu jiných variant, jak se dá řešit dilema zasáhnout-nezasáhnout: „Znám případovou konferenci, sanaci rodiny, sociálně - aktivizační služby pro rodiny s dětmi, ale je zde spolupráce i s dětskými psychiatry, ozdravovnými, školami, snažíme se využít všechny možnosti a poté zasáhnout.“

Je zajímavé zde vidět rozdílné názory na případovou konferenci u R2 a R3. R2 má smíšený názor na případové konference a ve své odpovědi řeší jejich efektivitu a také možnosti využití.

Také zde zmiňuje povědomí o sanaci rodiny. „Ta případová konference by se samozřejmě měla dělat, ale když je to na rychlý předběžko, tak se případová konference neudělá, to není možné, nemám s ní moc zkušeností, nevím jak ji pojmout, možná že je někdy lepší hned zasáhnout. Myslím, že by to bylo přínosné řešit ji, až by se dítě případně vrátilo zpátky do rodiny, v tom bych viděla přínos. Sanace rodiny bych řekla, že je dobrá, ale řekla bych, že tu fungují rodinné terapie, ty vlastně smelí tu rodinu.“

R3 vidí v případové konferenci velký přínos jak z hlediska času, tak z hlediska efektivity práce s klientem. „Je lepší situaci zmapovat a to ostatní z toho vyplyne. Orgán musí zasáhnout neprodleně, takže může využít zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, ale poté si mohu tu případovou konferenci svolat, spousta věcí je zde možné vyřešit. Oni mohou říci jak to vidí, OSPOD je zde v pozici účastníka a např. v případě nesplnění nějakých požadavků a podmínek, je možné sem zakomponovat návrh na ústavní výchovu. Tady může klienta někdo slyšet, proč se jak chová, proč něco neučinil, hledat důvody, jsem zastánce případových konferencí, ve finále to šetří práci všem.“

DÍLČÍ VÝZKUMNÁ OTÁZKA 2:

KDE SOCIÁLNÍ PRACOVNÍK VNÍMÁ ODPOVĚDNOST PŘI ŘEŠENÍ TOHOTO DILEMATU?

„Odpovědnost můžeme definovat jako schopnost a nutnost, odpovídat se před druhými nebo před sebou samým za rozhodnutí a aktivity, které jedinec realizoval. Přesně ona odpovědnost v sobě nese jak nutnost nést následky, tak schopnost umět vysvětlit z jakého důvodu jedinec postupoval, tak jak postupoval.“⁵⁵ Na odpovědnost můžeme nahlížet jako na škálu, kdy je řečeno, že pracovník je odpovědný pokaždé jinak v rozdílu času.⁵⁶

Respondenti vnímali odpovědnost při řešení tohoto dilematu různým způsobem a různým pojetím. Někteří respondenti vnímali odpovědnost u své osoby, kde byl sociální pracovník vnímán jako ten, kdo má hájit nejlepší zájem dítěte. Na tomto se shodli R1 a R3: *„Odpovědnost vnímám u své osoby, pracovník má hájit nejlepší zájem dítěte.“*

R2 vidí odpovědnost v rámci tohoto dilematu u rodiny klienta. Poukazuje zde na rodičovskou odpovědnost, kterou rodiče disponují: *„Tu největší odpovědnost bych viděla v těch rodičích, protože oni jsou za to dítě zodpovědní, mají rodičovskou odpovědnost, my jsme tím prostředníkem, abychom je případně správně nasměřovali.“*

R4 vidí odpovědnost v rámci dilematu zasáhnout-nezasáhnout jako záležitost, která má široké pole působnosti a poukazuje na odpovědnost několika účastníků: *„Vnímám odpovědnost jak u své osoby, svého zaměstnavatele i blízkého okolí klienta.“*

Všichni respondenti se shodli na tom, že odpovědnost za dilema zasáhnout-nezasáhnout není pouze záležitostí sociálního pracovníka, nýbrž že i rodina a blízké okolí klienta zde mají určitý podíl ohledně míry odpovědnosti za výše zmíněné dilema.

R2 a R4 se shodují na tzv. částečné odpovědnosti rodiny.

R2 vidí hlavní problém v nezasáhnutí, v situacích, kdy by se zasáhnout mělo a kdy se blízké okolí klienta snaží chránit dotyčné dítě: *„Vnímám to tak, že na tom má podíl i ta*

⁵⁵ KAŇÁK, J. *Individuální interpretace pojmu odpovědnost u street-level byrokratů na oddělení sociálně-právní ochrany dětí a jejich vliv na rozhodování*. Časopis Sociální práce/Sociálna práca. 2012, s.71 roč.12, č.3.

⁵⁶ O'SULLIVAN, T. *Decision-making in Social Work*. Basingstoke: Macmillan, 1999. In: JANEBOVÁ, R. *Konstrukce rozhodování v sociální práci z hlediska dilematu, zda zasáhnout či nezasáhnout*. Brno, 2011. Dostupné z http://is.muni.cz/th/6941/fss_d/Disertacni_prace.pdf. Disertační práce. MASARYKOVA UNIVERZITA. Vedoucí disertační práce Libor Musil.

širší rodina, babičky a tak, že nezasáhnou když by měly a chrání tak svoje dítě, chtějí chránit v uvozovkách svoje vnoučata, ale víc jim uškodí, než aby jim pomohli."

Rovněž R4 má názor že blízké okolí klienta má částečnou odpovědnost.

R1 má úplně opačný názor. Vidí velkou míru odpovědnosti co se týče blízkého okolí klienta: *"Myslím, si že rodina nese plnou odpovědnost za danou situaci"*.

R3 nevidí situaci tak jasně a poukazuje na velkou individualitu případu: *"Těžko se na to odpovídá, je to opravdu případ od případu, není na to manuál."*

V sociální práci se mohou vyskytnout jisté charakteristiky a situace, které omezují odpovědnost rodiny klienta za problémovou situaci. Respondenti zde měli velmi odlišné názory co se týče pojmání této oblasti.

R1 vidí jako jistou odchylku od plné odpovědnosti snížený intelekt klienta, zároveň ale přesto poukazuje na to, že by i tak měl rodič vnímat svoji odpovědnost:

"Snížení intelektu, ale je důležité aby se za to oni neschovávali."

R4 vidí sníženou odpovědnost ve všech oblastech, které byly nabízeny v polostrukturovaném rozhovoru: *"Všechny možnosti - snížení intelektu, zdravotní důvody i psychiatrické onemocnění. R3 nevidí jako hlavní problém ani jednu z nabízených variant. Hovoří o vlivu okolností, které ovlivňují odpovědnost jednotlivce: "Odpovědnost se pouze snižuje okolnostmi."*

R2 vidí odpovědnost rodiče v každé situaci, nabízené sociální dysfunkce rozebírá v širším kontextu a poukazuje rovněž na problematiku střídavé výchovy:

"Tu odpovědnost nese každý rodič, pokud má rodič psychiatrické onemocnění, nedokáže domýšlet svoje následky, takže je na místě oslovit širší rodinu, než je dát do ústavu. Snížení intelektu: já si myslím, že tam ne, jsou sice trochu pomalejší, takže je to s nimi náročnější pracovat, člověk jim opakovaně něco říká, ale zase dají na každou radu, sice třeba nemají doma takový pořádek, ale ty děti jsou tam šťastnější, mají tam lásku, než třeba u vysokoškoláků, sice tam ty děti mají všechno, ale jsou na tom psychicky hůř, nejhorší je to u střídavé výchovy- ty děti jsou tam poté jako bařůžkáři, nevědí kam patřit, nevědí, kde mají domov. A ze zdravotních důvodů, to si nemyslím, že je důvod, záleží na tom jaké tam

jsou zdravotní důvody, je zde možnost dát dítě na pěstounské péče na přechodnou dobu, takže to je taky východisko.

DÍLČÍ VÝZKUMNÁ OTÁZKA 3:

DO JAKÉ MÍRY OVLIVŇUJÍ PROCES ROZHODOVÁNÍ EMOCE U SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA?

Při rozhodování nám hrají roli i emoce. Existuje řada přístupů, které emoce různým způsobem pojmenovávají a existuje i řada přístupů, které radí, jak s emocemi zacházet. Jedním z přístupů je tzv. reflexivní práce s emocemi, kdy je doporučeno s emocemi pracovat a nesnažit se je potlačit. Jde o to vnímat emoce svoje i ostatních, poskytovat vzájemné zpětné vazby a analyzovat je. Je zde riziko, že v některých situacích může sociální pracovník příliš potlačit své emoce, což vzhledem k situaci ve které se nachází bude působit necitlivě a naopak v určitých situacích bude přemíra emocí působit neadekvátním dojmem.⁵⁷

Respondenti se zde shodli na potřebě emocí pro činnost sociálního pracovníka.

R1: *„Práce se nedá dělat jinak, než aby to člověka neovlivňovalo, ale zatím si neberu práci domů.“*

R3: *„Ty emoce k tomu patří, myslím, si že pokud nefungují, tak bych tady neměla co dělat, jinak není schopnost vžít se do těch potřeb.“*

R4: *„Snažím se práci dělat trochu srdcem, bez emocí to nejde, práce by pak neměla smysl, částečně nás to formuje.“*

Vyskytl se zde i názor, že to jak je sociální pracovník vyrovnaný se svými emocemi ovlivňuje rovněž počet jeho zkušeností a praxe.

R2: *„Já si myslím, že emoce v rozhodování ovlivňují každého, pro nikoho není příjemné odebírání dětí jako takové, je to stresující jak pro dítě tak pro nás, je to odpovědnost za ty*

⁵⁷ O'SULLIVAN, T. *Decision-making in Social Work*. Basingstoke: Macmillan, 1999. In: JANEBOVÁ, R. *Konstrukce rozhodování v sociální práci z hlediska dilematu, zda zasáhnout či nezasáhnout*. Brno, 2011. Dostupné z http://is.muni.cz/th/6941/fss_d/Disertacni_prace.pdf. Disertační práce. MASARYKOVA UNIVERZITA. Vedoucí disertační práce Libor Musil.

děti, rozhodujeme za jiné. Každý máme jiné zkušenosti, to také dost ovlivňuje, každý máme jinak nastavené emoce."

Jeden z respondentů též hovořil o nebezpečí přílišných emocí, které sociální pracovník nedokáže ukočírovat. R4: *„Nesmím se nechat unést emocí, pracovník by poté mohl jednat neracionálně a hrozí mu syndrom vyhoření."*

Respondenti také hovořili o tom, jak se vyrovnávají se složitostí této profese v návaznosti na dilema zasáhnout-nezasáhnout. Všichni respondenti se shodli na to, že je důležité, pokud spolupracují navzájem mezi sebou, pomáhají si se složitými případy a také jim pomáhá pokud si vyměňují zkušenosti s jinými pracovníky na různých školeních. Rovněž byla zmiňována i supervize.

R1: *„Když to člověk nemá v sobě a není v tom sám je to fajn, může se poradit, složitější případy řešíme společně. Plno školení může otevřít oči a nasměrovat jinam."*

R2: *„Máme tu nově supervize, jsem v očekávání co mě čeká a co mi to přinese i když je tu člověk delší dobu, vždycky ho něco překvapí, ty složitější případy tak to se jdeme poradit s ostatními, víc názorů-víc ví, je to lepší ten náhled si utříbit a potom i to sebevzdělávání hodně dá, když je dobré školení, kde načerpáme hodně vědomostí, vyměníme si zkušenosti i s jinými pracovníky úřadů, tak je to přínos, když člověk bude s tím problémem sám, tak se zničí."*

R3: *„Komunikace s dalšími pracovníky je důležitá, nemáte patent na rozum, je dobré ten případ s někým konzultovat, už kvůli tomu aby člověk nevyhořel."*

R4: *„Supervize, komunikace s pracovníky."*

5.7.2 Závěr výzkumu

HLAVNÍ VÝZKUMNÁ OTÁZKA:

JAKÉ POSTUPY UPLATŇUJÍ SOCIÁLNÍ PRACOVNÍCI V RÁMCI DILEMATU ZASÁHNOUT - NEZASÁHNOUT?

Aby na tuto otázku mohlo být zodpovězeno, důležité jsou zde výsledky 3 kategorií a jedné podkategorie, která se vztahuje k první kategorii.

A) Způsob rozhodování

A1) Ústavní výchova X jiné možnosti řešení

B) Pojetí odpovědnosti

C) Emoční stránka profese

A) Způsob rozhodování

Aby se zjistilo, jak respondenti rozhodují ohledně dilematu zasáhnout - nezasáhnout je důležité vědět, co pro ně samotné dilema vlastně znamená.

Zdůrazňovala se zde nutnost zásahu v případech závažných situací, zájem dítěte, ale také zde vyplynula nejasnost rozhodnutí, ohledně tohoto zásahu, která je způsobena citlivostí rozhodnutí, okolnostmi, které jsou řešeny a také velkou mírou odpovědnosti.

Pozitivní bylo pro studenta zjištění, že všichni respondenti se již s tímto dilematem setkali, řešili ho a proto mohl být výsledek kvalitativního výzkumu formou polostrukturovaného rozhovoru o to zajímavější a smysluplný. Přínosný byl také fakt, že všichni respondenti se přiklánějí k variantě, že řeší dilema v jeho zjevné fázi a neodkládají ho do stádia latentního.

Aby mohla být vyhodnocena tato kategorie, rovněž bylo třeba zjistit odpověď na otázku, zda se respondenti tomuto dilematu vyhýbaly. Také zde panovala velká shoda v názoru, že toto dilema je sice velmi odpovědné a náročné nicméně se mu respondenti nevyhýbají. Zazněl zde názor u R3 že není možné se tomuto dilematu vyhnout ať je sebesložitější. U

R4 zde bylo jisté váhání, ale mělo myšlenkový charakter, než aby váhání fakticky naplněno.

Shoda také byla u zásadní otázky, kdy musí sociální pracovník rozhodnout. Zde se respondenti rozdělili na dva tábory. R1 a R2 zastávali názor, že roli zde hraje individualita případu a typ problému. R3 a R4 viděli nutnost zásahu v případě ohrožení dítěte. Sociální pracovník je zahlcen řadou povinností a nerozhoduje o osudech svých klientů zcela sám. Zde byli výpovědi respondentů velmi různorodé, ale o to více zajímavé. R1 a R2 vidí jako hlavní problém ohledně procesu rozhodování, kterým musí každé dítě projít překážku ve velkém množství administrativy, kterou je sociální pracovník zahlcen. R2 zmínil také dohadování soudů o příslušnost, které vůbec nepřispívá k rychlému umístění dítěte do náhradní rodinné péče s výjimkou rychlého předběžného opatření, které musí soud řešit do 24 hodin. R3 vidí jako chybu v procesu rozhodování nevyužívání všech zákonných možností, které se v rámci tohoto dilematu vyskytují. Poté také dále vyjmenovává nefunkční podpůrnou síť, nespolupráci s neziskovým sektorem a nedostatek zkušeností a praxe. R4 zdůraznil cílenou individualitu pracovníka, kdy se sociální pracovník nesvěří a vše si „tutlá“ pro sebe a také rozdílný výsledek celého procesu který spočívá v rozdílnosti ohledně toho co navrhne sociální pracovník a toho jak nakonec soud.

Student se rovněž ptal na důvody případného nezasáhnutí v rámci dilematu zasáhnout-nezasáhnout. R3a R4 se shodli na názoru, že nezasáhli, protože situaci důkladně zmapovali a nebyla natolik vážná, aby bylo třeba zasáhnout. R2 zde bral ohled na zájem dítěte a R4 se snažil brát ohled na celkovou situaci včetně charakteru rodiče.

A1) Ústavní výchova X Jiné možnosti řešení

Všeobecně se respondenti shodují na faktu, že umístění dítěte do ústavní výchovy je možnost, na kterou oni přistoupí v případě, že jsou ostatní přínosnější a schůdnější možnosti vyčerpány. Respondenti často poukazovali na dané formy náhradní péče, kam patří i pěstounská péče na přechodnou dobu, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, sanace rodiny, případová konference či rodinné konference, dále spolupráci se školami, dětskými psychiatry, ozdravovkami.

Respondenti tedy uplatňují přístup, který je z hlediska sociální práce a etiky velmi přínosný a také zodpovědný. Z odpovědí je zřetelné, že respondenti disponují řadou znalostí jak pracovat s dilematem zasáhnou - nezasáhnout.

B) Pojetí odpovědnosti

Odpovědi na tuto kategorii rovněž přinesly zajímavá zjištění. R1 a R3 vnímají hlavní odpovědnost u své osoby = sociálního pracovníka přičemž argumentují tím, že sociální pracovník má hájit nejlepší zájem dítěte. R2 vnímá tu hlavní odpovědnost u rodiny dítěte. Argumentuje tím že rodiče mají rodičovskou odpovědnost, která je zavazuje k plnění základních potřeb dítěte. R4 vnímá odpovědnost v širokém kontextu.

Respondenti se rovněž shodují, že odpovědnost nese i blízké okolí dítěte. R2 a R4 se shodují v názoru, že rodina nese částečnou odpovědnost. Naopak R1 zdůrazňuje rodičovskou odpovědnost a R3 vidí každý případ jako velmi individuální, proto není možné se na míře odpovědnosti blízkého okolí klienta shodnout.

V praxi existují i jisté sociální dysfunkce, které mohou omezovat odpovědnost rodiny. V tomto ohledu panují rozdílné odpovědi respondentů. R1 vidí jako hlavní deficit snížené IQ klienta. R4 zastává názor rozsáhlého omezení odpovědnosti rodiny klienta. R2 a R4 se shodují v tom, že odpovědnost rodiny je zde stále, nehledě na deficity.

Z toho tedy vyplývá, že respondenti mají sice rozdílné názory na pojetí odpovědnosti jak u své osoby tak blízkých osob klienta, nicméně jim pojem odpovědnost není rozhodně cizí. Tento pojem je totiž velmi důležitý z hlediska samotné profese.

C) Emoční stránka profese

Respondenti se jednoznačně shodují na potřebě emocí pro výkon sociální práce. Argumentují, že bez emocí by se tato profese nedala dělat, obzvláště ne v tak důležité činnosti jako je rozhodování o osudu dítěte. R2 také hovořil o tom, že míra zkušeností a praxe postupně mění náhled na emoce. R4 upozorňoval na nebezpečí, pokud by se sociální pracovník poddal emocím příliš a hrozí zde syndrom vyhoření. Aby sociální pracovník mohl tuto profesi dělat, je nutné na sobě stále pracovat. Respondenti se jednoznačně shodují na názoru, že je efektivní, pokud se pracovník neuzavře sám do sebe a konzultuje případy se kterými si neví rady s ostatními kolegy. Předejde se tak chybným rozhodnutím, neúměrnému tlaku a případnému syndromu vyhoření. R1 a R2 také kladně hodnotí sebevzdělávání, které pokud je kvalitní může přinést mnoho zkušeností pro další praxi. R3 a R4 také kladně hodnotí možnost supervize.

Z uvedených poznatků vyplývá, že emoce jsou velmi důležitou součástí sociální práce a že bez nich by sociální práce nemohla být vůbec vykonávána. Rovněž je zde ale také

upozorňováno na nebezpečnost přílišných emocí, kterými se pracovník nechá strhnout. Odpovědi ale ukázaly, že respondenti mají prostředky jak se vyrovnat se složitostí své profese.

Zajímavé a přínosné je rovněž vyjádření opatrovnického soudce pro Prahu-východ, který díky e-mailové komunikaci odpověděl na otázku: **Nejsou návrhy sociálních pracovníků na ústavní výchovu předčasné či unáhlené a bylo využito všech zákonných možností?**

Jeho odpověď se v mnohém velmi shoduje s výpověďmi respondentů. Opatrovnický soudce vyjádřil názor, že ač je řízení vždy zastřešeno určitým právním rámcem, je přesto toto řízení specifické. Soudce zde zdůrazňuje individualitu každého případu, jeho okolnosti a také celkový charakter rodiny. Dále zde soudce poukazuje na fakt, že sociální pracovníci řádně využívají veškerých jiných možností, než se přejde k uskutečnění návrhu na ústavní výchovu. *„Návrhy sociálních pracovníků na ústavní výchovu nejsou předčasné či unáhlené. Ve většině případů se přestupuje k návrhu či podnětu na zahájení řízení o ústavní výchově až poté, co selhaly ostatní, v podstatě mírnější prostředky.“* Opatrovnický soudce také hovoří o velké angažovanosti co se týče spolupráce sociálních pracovníků a soudců ohledně osudu dítěte: *„Většinou osud tohoto dítěte známe, sledujeme jeho vývoj a snažíme se ve spolupráci s pracovníky OSPOD působit na rodiče či ostatní příbuzné, a to nejen výchovně. Tzn., že ve většině těchto případů se nejprve stanovuje nad takovými dětmi dohled. Díky tomu jsme schopni činit výše uvedené, snažíme se zvolit přijatelné alternativy pro dané účastníky (spolupráce s neziskovkami, s odborníky, ale i jiné formy pomoci).“* Soudce zde také zmiňuje odpovědnost každého rodiče, na jejímž základě se situace může dále vyvíjet: *„A poté záleží na situaci, na účastnících, ale především na jejich možnostech a schopnostech, kterým směrem se bude dále vyvíjet postup sociálních pracovníků, potažmo soudu.“* Panuje zde naprostý soulad ohledně názoru respondentů a opatrovnického soudce na názor ústavní výchovy: *„Ústavní výchova je až tím nejkrajnějším opatřením a nikdo nemůže bez závažného důvodu zasahovat do výkonu rodičovských práv. Řečeno stručně – podání návrhu na nařízení ústavní výchovy sociálními pracovníky je tedy již pouhým vyústěním z dlouhodobě neudržitelné situace ohledně nezl., kde již nelze využít jiné prostředky, či tyto selhaly.“*

Ve výpovědi respondentů a opatrovnického soudce lze nalézt mnoho shodných bodů, které svědčí o tom, že zájem dítěte a kvalitní posouzení situace je zde na prvním místě.

HLAVNÍ VÝZKUMNÁ OTÁZKA:

JAKÉ POSTUPY UPLATŇUJÍ SOCIÁLNÍ PRACOVNÍCI V RÁMCI DILEMATU ZASÁHNOUT - NEZASÁHNOUT?

Ze zpracovaných kategorií a jedné podkategorie vyplývá, že sociální pracovníci uplatňují různé postupy v rámci dilematu zasáhnout- nezasáhnout. Do popředí se dostávají možnosti řešení od různých forem náhradní rodinné péče (adopce, pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu) dále jsou zde zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, sanace rodiny, posouzení životní situace rodiny, případová konference, předběžné opatření.

Respondenti projevili velkou míru znalostí těchto různých možností řešení. Všichni respondenti se jednoznačně shodli na tom, že ústavní výchova je poslední možností, jak složitou situaci rodiny vyřešit.

6 Diskuze

Student připojil ke své bakalářské práci diskuzi. Hodnotí zde názory autorů ohledně rozhodování a emocí. Musil píše ve své knize názor: v případě, že se sociální pracovník rozhodne pro možnost zasáhnutí, může se takto rozhodnout z různých příčin. Prvotní příčinou může být obava z obvinění ze zanedbání. Sociální pracovník tak může konat i z toho důvodu, že už má s tímto typem obvinění zkušenosti. Roli také mohou hrát média, která po proběhnutí určité kauzy kritizují a obviňují práci sociálních pracovníků zejména na OSPOD a sociální pracovníci tím pádem nechtějí nic riskovat. Pokud se sociální pracovník rozhodne naopak nezasahovat, mohou ho k tomu vést také různé příčiny. Je zde myšlenka, že pokud nedojde k zasáhnutí, nebude zde hrozit riziko případného trestního obvinění.

Student nemůže souhlasit s Musilem ohledně výpovědi že *prvotní příčinou zásahnutí může být obava z obvinění ze zanedbání*. Na základě kvalitativního výzkumu, který student provedl, došel k těmto závěrům: ani jeden z respondentů OSPOD Brandýs nad Labem-Stará Boleslav neuvedl v žádné ze svých odpovědí, skutečnost, že by se obával jakéhokoli obvinění ze zanedbání natož pak trestního. Ně kterým respondentům tato obava přišla neadekvátní. Ohledně jeho výpovědi která zní: *Sociální pracovník tak může konat i z toho důvodu, že už má s tímto typem obvinění zkušenosti* by student také nesouhlasil. Z kvalitativního šetření jasně vyplývá že ohledně dilematu zasáhnout-nezasáhnout hraje velkou roli individualita případu a okolnosti, které případ doprovázejí. Každý případ a též rodina či dítě je tedy originál a nemůže se posuzovat na základě prosté zkušenosti. Tento názor respondentů také potvrdil i jeden z oaprovníckých soudců pro Prahu-východ. Ohledně varianty nezasáhnutí rovněž student v případě odpovědí respondentů výše zmíněného OSPODU vylučuje možnost obavy z případného trestního stíhání.

Dále je zde úryvek O'Sullivanova, který rovněž zdůrazňuje, že při procesu rozhodování je zde řada dalších osob, kterých se rozhodování dotýká např.: členové rodiny či řada institucí. S tímto tvrzením student na základě výpovědi respondentů souhlasí. Respondenti zdůrazňují, že rodina, další instituce a zejména spolupráce s nimi ovlivňuje výsledek rozhodovacího procesu. Dle Johnsona by při procesu rozhodování by měl být brán potaz i na posouzení. To by mělo směřovat k tomu, aby situace nabyla na významu a sociální pracovník ji správně pochopil a poté učinil správné rozhodnutí. Toto tvrzení považuje student za plně oprávněné a jeho kvalitativní výzkum formou polostrukturovaného

rozhovoru tento názor plně dokládá. Respondenti zdůrazňovali nutnost posouzení situace, aby celá situace mohla být rozhodnuta správným způsobem.

Simon zde poukazuje na to, že lidé se při rozhodování automaticky přikloní k tomu řešení, které je pro ně nejjednodušší. V rámci výsledků kvalitativního výzkumu student nemůže s jeho názorem souhlasit. Dilema zasáhnout-nezasáhnout je dle názoru některých respondentů nejtěžší dilema a spoléhat se v tomto případě na nejjednodušší řešení, by bylo značně nezodpovědné. Respondenti zde poukazují na zájem dítěte, okolnosti případu a také na složitost případů, která je stmeluje ke skupinové spolupráci tudíž tvrzení Simona zde v tomto případě rozhodně neplatí.

Z knihy autora Laana je zde úryvek: Jedním z přístupů je tzv. reflexivní práce s emocemi, kdy je doporučeno s emocemi pracovat a nesnažit se je potlačit. Jde o to vnímat emoce svoje i ostatních, poskytovat vzájemné zpětné vazby a analyzovat je. Na základě výsledků bakalářské práce student zjistil, že tento přístup se také uplatňuje u respondentů výše zmíněného OSPODU. Respondenti zdůrazňovali nepotlačování emocí, nutnost emocí pro profesi sociální práce ale také na přílišné emoce, které by mohly nadměrně ovlivnit výsledek pracovníka. Student také zjistil, že respondenti pracují se svými emocemi formou supervize.

7 Závěr bakalářské práce

Bakalářská práce na téma *Pohled sociálních pracovníků OSPOD Středočeského kraje na problematiku umístění dítěte do ústavní výchovy* je rozdělena na teoretickou část, přičemž první kapitola zde nastiňuje popis a vznik dilemat, dělení dilemat, dilema zasáhnout-nezasáhnout a rozhodování v sociální práci, zvládnutí dilemat. Druhá kapitola se zabývá vymezením a opatřením sociálně - právní ochrany dětí. Třetí kapitola charakterizuje možnosti řešení sociálních pracovníků v rámci rodiny, čtvrtá kapitola možnosti řešení sociálních pracovníků v případě ohrožení dítěte. Dále práce obsahuje praktickou část, kde pomocí kvalitativního výzkumu formou polostrukturovaného rozhovoru bylo vytvořeno 13 otázek, na které odpovídali respondenti z OSPOD Brandýs nad Labem- Stará Boleslav. Pomocí otevřeného kódování byla postupně zpracovány jednotlivé odpovědi a byly vytvořeny tři kategorie a jedna podkategorie, která se vztahuje k první kategorii. Na základě zpracování těchto kategorií mohla být vyhodnocena také hlavní výzkumná otázka: Jaké postupy uplatňují sociální pracovníci v rámci dilematu zasáhnout - nezasáhnout? Odpověď na tuto otázku zní: Ze zpracovaných kategorií a jedné podkategorie vyplývá, že sociální pracovníci uplatňují různé postupy v rámci dilematu zasáhnout- nezasáhnout. Do popředí se dostávají různé možnosti řešení od různých forem náhradní rodinné péče (adopce, pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu) dále jsou zde zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, sanace rodiny, posouzení životní situace rodiny, případová konference, předběžné opatření.

Respondenti projevili velkou míru znalostí těchto různých možností řešení. Všichni respondenti se jednoznačně shodli na tom, že ústavní výchova je poslední možností, jak složitou situaci rodiny vyřešit. Je zde také připojeno vyjádření opatrovnického soudce pro Prahu-východ na otázku: Nejsou návrhy sociálních pracovníků na ústavní výchovu předčasné či unáhlené a bylo využito všech zákonných možností? Z jeho vyjádření vyplývá že návrhy sociálních pracovníků na ústavní výchovu unáhlené a předčasné nejsou. Soudce zde zdůrazňuje individualitu každého případu, jeho okolnosti a také celkový charakter rodiny. Dále zde soudce poukazuje na fakt, že sociální pracovníci řádně využívají veškerých jiných možností, než se přejde k uskutečnění návrhu na ústavní výchovu. Ústavní výchova je jak pro respondenty tak pro opatrovnického soudce posledním možným řešením. Student zařadil do bakalářské práce také diskuzi. Zde student s některými tvrzeními autorů souhlasí, s dalšími nesouhlasí a také různě polemizuje.

Seznam literatury

Prameny:

BECHYŇOVÁ, V.; KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny*. 1.vyd. Praha: Portál, 2008.s. 18. ISBN 978-80-7367-392-5

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum:základní metody a aplikace*. Praha : Portál, 2005. s.338 ISBN 80-7367-040-2

LAAN, G. *Otázky legitimace sociální práce*. 1.vyd. Boskovice: Albert, 1998. ISBN 80-85834- 41-3

MUSIL, L. *Ráda bych Vám pomohla ale*.1.vyd. Brno: Marek Zeman, 2004. ISBN 80-903070-1-9

ŠRAJER, J.; MUSIL, L. A KOL. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. 1.vyd. Brno: Albert, 2008. ISBN 978-80-7326-145-0

WINKLER, J. *Teorie rozhodování a dynamiky sociální politiky*. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-4486-9

Legislativní zdroje:

Zákon č.359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů

Zákon 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

Periodika:

KAŇÁK, J. *Individuální interpretace pojmu odpovědnost u street-level byrokratů na oddělení sociálně-právní ochrany dětí a jejich vliv na rozhodování*. Časopis Sociální práce/Sociálna práca. 2012, roč.12, č.3.

MUSIL, L.; NEČASOVÁ, M. *Pracovní podmínky a dilemata sociálních pracovníků*. Časopis sociální práce/sociálna práca. 2006, roč. 3. ISSN 1213-6204

MUSIL, L. *Různorodé pojetí, nejasná nabídka a kontrola výkonu „sociální práce“*. Časopis Sociální práce/Sociálna práca. 2008, roč.8, č.2. ISSN 1213-6204

Elektronické zdroje:

HASENFELD, Y. *Human Service Organizations*. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice Hall, 1983. In: JANEBOVÁ, R. *Konstrukce rozhodování v sociální práci z hlediska dilematu, zda zasáhnout či nezasáhnout*. Brno, 2011. Dostupné z http://is.muni.cz/th/6941/fss_d/Disertacni_prace.pdf. Disertační práce. MASARYKOVA UNIVERZITA. Vedoucí disertační práce Libor Musil.

JANEBOVÁ, R. *Konstrukce rozhodování v sociální práci z hlediska dilematu, zda zasáhnout či nezasáhnout*. Brno, 2011. Dostupné z http://is.muni.cz/th/6941/fss_d/Disertacni_prace.pdf. Disertační práce. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Katedra sociální politiky a sociální práce. Vedoucí disertační práce Libor Musil.

JOHNSON, C.L. *Social Work Practise. A Generalist Approach*. Boston: Allyn and Bacon, 1998. In: JANEBOVÁ, R. *Konstrukce rozhodování v sociální práci z hlediska dilematu, zda zasáhnout či nezasáhnout*. Brno, 2011. Dostupné z http://is.muni.cz/th/6941/fss_d/Disertacni_prace.pdf. Disertační práce. MASARYKOVA UNIVERZITA. Vedoucí disertační práce Libor Musil.

O'SULLIVAN, T. *Decision-making in Social Work*. Basingstoke: Macmillan, 1999. In: JANEBOVÁ, R. *Konstrukce rozhodování v sociální práci z hlediska dilematu, zda zasáhnout či nezasáhnout*. Brno, 2011. Dostupné z http://is.muni.cz/th/6941/fss_d/Disertacni_prace.pdf. Disertační práce. MASARYKOVA UNIVERZITA. Vedoucí disertační práce Libor Musil.

Summary

The bachelor work is concerned with the placement of a child in institutional care. The theoretical part describes the concept of dilemma, division dilemmas, managing dilemmas, dilemma intervention-not intervention and the related decisions, measures child protection and the possibility of solving social workers, within the family and in the case, where a child is at risk. The practical part of the qualitative research in the form of semi-structured interview answers the main research question which is: What procedures apply social workers within the dilemma intervention-not intervention? To her answer contributed by respondents from the department of social and legal protection of children Brandýs nad Labem-Stará Boleslav.

Přílohy

1. PŘÍLOHA A - Lineární představa o vzniku dilemat s klientem
2. PŘÍLOHA B- INFORMOVANÝ SOUHLAS

INFORMOVANÝ SOUHLAS S VYUŽITÍM POLOSTRUKTUROVANÉHO ROZHOVORU

zaznamenaného pro kvalitativní výzkum bakalářské práce

POHLED SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ OSPOD STŘEDOČESKÉHO KRAJE NA PROBLEMATIKU UMÍSTĚNÍ DÍTĚTE DO ÚSTAVNÍ VÝCHOVY

Kvalitativní výzkum probíhá pro účely zpracování bakalářské práce práce vedené na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy. Bakalářská práce je psána na oboru Sociální a charitativní práce studentkou Karinou Duškovou.

Cílem tohoto kvalitativního výzkumu formou polostrukturovaného rozhovoru je zjistit, jak sociální pracovníci OSPOD Středočeského kraje nahlízejí na dilema zasáhnout-nezasáhnout a pokud se s tímto typem dilematu ve své praxi setkali, jaké postupy používali při jeho řešení.

Pro účely analýzy nejsou důležité osobní údaje respondentů (např. jméno, příjmení, bydliště atd.). Rozhovor, který s Vámi bude zaznamenán, bude ihned po jeho pořízení anonymizován. Všechny veřejně přístupné výstupy z kvalitativního výzkumu a jeho analýzy budou citovány anonymně a bude s nimi nakládáno bez vazby na Vaši osobu.

Souhlasím s poskytnutím rozhovoru Karině Duškové pro účely výše popsaného kvalitativního výzkumu.

V

Dne

Podpis:

Podpis výzkumníka:
Karina Dušková